BÜYÜK ÂLİM OLMANIN YOLU

ABDULFETTÂH
EBÛ GUDDE

ÇEVİREN
HANAN SÖNMEZ MERGEN

TAKDİM

TAKDİM
31

ABDULFETTÂH EBÛ GUDDE KİTAPLIĞI 27

BÜYÜK ÂLİM OLMANIN YOLU
ABDULFETTÂH EBÛ GUDDE

Arapça Adı
ESBÂBU'N-NUBÛĞ İNDE'S-SELEF

Çeviren
HANAN SÖNMEZ MERGEN

Abdulfettâh Ebû Gudde Kitaplığı Editörü
ENBİYA YILDIRIM

Baskı:
AYRINTI BASIM YAY. VE MAT. HİZ. SAN. TİC. A.Ş.
MATBAA SERTİFİKA NO: 49599

1. Baskı:
KASIM 2021

Sertifika No: 44396

ISBN 978-625-7251-11-2

İletişim Adresleri

Kırkpınar Sk. 5/4 Çankaya Ankara
www.takdimkitap.com
tel.: 0312. 439 01 69
bilgi@takdimkitap.com

BÜYÜK ÂLİM OLMANIN YOLU

ABDULFETTÂH EBÛ GUDDE

Çeviren
HANAN SÖNMEZ MERGEN

TAKDİM

ABDULFETTÂH EBÛ GUDDE

Halep'te doğdu (1917). Ezher'den mezun oldu (1948). Ardından bu üniversitenin Arap Dili ve Edebiyatı Fakültesi'nde ihtisas yaptı. Şam Üniversitesi'nde öğretim üyeliğine başladı (1961). Riyad Şerîat Fakültesi'ne geçti (1965). Suriye'de Baasçılar tarafından bir yıl hapsedildi (1966). Şerîat Fakültesi'nde on yıl süreyle profesör olarak hadis, hadis usulü ve fıkıh usulü dersleri okuttu. Riyad'da vefat etti (1997). Muhammed Zâhid el-Kevserî'nin öğrencisi, M. Emin Saraç Hoca'nın yakın arkadaşı idi. Hadis, hadis usûlü, akaid, tasavvuf, Arap dili ve edebiyatı, tarih, öğretim metotları gibi çok geniş yelpazede yetmişten fazla çalışması bulunmaktadır. Titiz ve derinlemesine inceleme yapması nedeniyle İslamî ilimler alanında büyük bir saygı kazanmıştır. Klasik kaynaklarda adeta gizli kalmış olan bilgileri ince bir işçilikle aydınlığa çıkarması kitaplarını herkesin müracaat etmek zorunda olduğu çalışmalar haline getirmiştir. *Mevzû Hadisler, Zamanın Kıymeti, Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed* ﷺ *ve Öğretim Metotları, İlim Yolunda Sabır* ile yayına hazırladığı Abdurreşîd Nu'mânî'nin *İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin Hadis İlmindeki Yeri* Türkçeye çevrilen eserleri arasındadır.

HANAN SÖNMEZ MERGEN

Konyalı bir ailenin beşinci çocuğu olarak Konya'da doğdu. (1999). İlk eğitimini babasından aldı. Hafızlık eğitiminden sonra Arapça öğrenmek için Mısır'a gitti (2013). Orada dil öğrenimi gördükten sonra Türkiye'ye döndü. Konya'da bulunan Şamlı bazı hoca hanımlardan Arapça, Hadis ve Fıkıh dersleri aldı. İlerleyen zamanlarda ise Muhammed Salih Ekinci, Muhammed Ali Sabûnî ve Lübnanlı Âlim Macid Derviş'den, senedi merhum Abdulfettah Ebu Gudde'ye dayanan umumi icazet aldı. Öğrenim hayatına devam etmekte olup bir yandan da muhtelif çeviri çalışmaları yapmaktadır. Hâlihazırda İstanbul'da ikamet etmekte olup evli ve iki çocuk annesidir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla...

Hamd yalnızca Allah'a mahsustur. Salât ve selamların en güzeli ve mükemmeli, kendisinden sonra Peygamber gelmeyecek olan kimseye olsun.

Bu değerli ve kıymetli konferans hicri asrın başlangıcında olup, babam saygıdeğer büyük âlim Abdülfettah Ebu Gudde'ye (nur içinde yatsın) aittir. Ben de faydasının ziyadeleşmesi ve daha çok yaygınlaşması için bu konferansı yazılı ve matbu olarak neşretmek istedim.

Allah saygıdeğer babama rahmet eylesin. Kendisi önder, zirve, âlim ve eğitimci bir şahsiyetti. İslam ve Müslümanlar adına yapmış olduğu şeylerden dolayı Allah onu en güzel şekilde mükâfatlandırsın.

Bu çalışmadan faydalanacak kimselerin bana, merhum babama ve yayınlanmasına katkıda bulunan kimselere, hayır dualarda bulunmalarını umuyorum. Özellikle de konferansın dizgisini gönüllü olarak yaptığı için sevgili kardeşim Tarık Kabave Beyefendi'nin bu kimseler arasında ayrı bir yeri vardır. Allah bu çalışmayı bizden kabul buyursun ve bizlerden hoşnut olsun. Duamızın sonunda âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd ederiz.

Selman Ebu Gudde

7 Cemaziye'l-Evvel 1440 (14 Ocak 2019) Cidde

BİRİNCİ BÖLÜM

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla...

Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Salât ve selam Efendimiz Muhammed'e, O'nun âline ve ashabının üzerine olsun.

Allah'ım bizlere fayda verecek olan ilmi öğret. Öğrettiğin ilim ile bizi faydalandır. Ey merhametlilerin en merhametlisi! İlmimizi ve amelimizi artır.

Mümin çehrelerin ve tertemiz nefislerin buluştuğu bu toplantının bereketli olmasını umuyorum. Bu çehreler Selef-i Salihîn'in çizgisinden ilerlemek ve Allah yolunda mümtaz şahsiyetler olabilmek için gayret ederek, farklı ülkelerden ve çeşitli diyarlardan gelmişler ve bu ülkede toplanmışlardır. Ülkelerine, önceki durumlarından daha hayırlı bir hal ile ilim ve takva ile döneceklerdir.

Böylesi bir toplanma, konumu itibariyle değerli ve kıymetlidir. Çünkü bu toplanma doğulu ile batılıyı, güneyli ile kuzeyliyi bir araya getirir. Onlar ilim öğrenmek ve bilgi elde etmek üzere bir araya gelirler. Artık bu konuda ehil kimseler azalmış olup, böyle insanlar zor bulunur oldular. Çünkü dünya, ümmetin gençlerini ilim meydanlarından koparmış ve onları çeşitli amaçlara yönlendirmiştir. Bizleri ilmin gölgesi altında toplayan

Allah'a hamdolsun. Allah'tan bizleri, sözü işitip de en güzeline tâbî olanlardan kılmasını niyaz ederiz.

Kardeşlerim, sizlere bahsedeceğim bu konu, selefin bulunduğu durumdan bir şeylere nail olmak umuduyla her birimizin öğrenmek ve bilmek için istekli olduğu bir konudur.

Hayırların hepsi selefe tâbîî olmaktan kaynaklanır

Şerlerin hepsi de halefin bidat çıkarmasından kaynaklanır[1]

Selefin hayatını öğrendiğimiz zaman, doğru kaynaklardan ulaşan enteresan ve harikulade bilgiler buluruz. Onların hayatlarında gerçekten olan bu şeyler, günümüzde efsane olarak alışageldiğimiz ve bildiğimiz şeylerdir. Hâlbuki bunlar efsane olmayıp, gerçeklerin ta kendisidir. Ancak alışageldiğimiz şeyler bize bunu uzakmış gibi yansıttı. Çünkü insan, bakış açısına göre yargıda bulunur. Eğer bakış açısı dar veya bilgisi kısıtlı ise, bu kimse bakış açısına göre yargıda bulunduğunda onun bu yargısı eksik, kusurlu ve adeta felçli gibidir. Selefin hayırda mükemmel, varılacak noktada en hızlı ve bu bağlamda mucize sahibi oldukları meselelerde, biz bu şekilde yargıda bulunuruz.

Bu bağlamda selefin diğerlerinden farklı olduğu şeylerden birisi; dehadır.

[1] Bu beyit Eş'arî-Mâlikî âlimlerinden İbrâhim el-Lekânî'ye ait olup akaide dair olan *Cevheratü't-Tevhîd* adlı 144 beyitten oluşan manzum eserinde geçmektedir. Kitabın şerhi için bkz: *Tuhfetü'l-mürîd 'alâ Cevhereti't-tevhîd*, İbrâhîm el-Bâcûrî, s. 231, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004. (Çev.)

DEHANIN ANLAMI

Kişinin bu manayı birtakım ifadeler ile açıklığa getirmesi mümkündür: "Bir insanın; keskin zekâya, sezebilen bir bilgiye, ezbere, amele ve istikrarlı bir gidişata sahip olup, kısa bir zamanda bereketli, faydalı ve verimli eserler ortaya çıkarmasıdır."

Nitekim selefin zamanında da vakitler aynı şekilde hesap ediliyordu. Ancak bu saatler günümüze dek gelen olgun meyveler verdiler. Bizler de bunların mahsulünden koparıp meyvesinden yemekteyiz. Halen de bize meyveler vermekte ve mahsul sunmaktadır.

Bunun sebebi nedir?

Selefin bu konudaki sebepleri hakkında pek çok husus vardır. Selefin temayüz ettiği bu hususları takriben iki madde ile ilişkilendirebiliriz:

İlki, onların kendi şahsiyetlerinden kaynaklanır. Diğeri ise ortam, muhit ve kendi elde ettikleri şeyler nedeniyledir.

Bazen insanı hayra götürüp, onu ısrarla hayra çeken durumlar olur. Bazen de insanı hayırdan uzaklaştıran şeyler olur. Bununla beraber selef (radıyallahu anhüm) kendilerini hayra sımsıkı çekip götüren bir muhite erişmişlerdi. Onlar da

bu hayra güzellikle icabet ettiklerinde, bu bağlamda olağanüstü başarılara ulaşmışlardı.

Bu ortamın –ki biz bunu selef olarak isimlendiriyoruz– menşei, temeli ve alametleri; Peygamber ﷺ, onun tertemiz yaşantısı ve kutlu rehberliğiydi. Aynı şekilde, Peygamber'in ﷺ elçiliğe başladığı günden, vefat ettiği güne kadar tebliğ etmiş olduğu Allah'ın ﷻ kanunları idi. Şeriat-ı mutahharanın ve kutlu risaletin o döneme ve o diyara birtakım tesirleri olmuştu. İşte böylelikle şeriat, o toplumun ve o zamanın üzerine (bir nur gibi) doğmuştu. Ardından da sayılamayacak ve vasfedilemeyecek hayırlar meydana getirmişti. Öyle ki bizler bu hayırlara bakınca, bunların efsane ve olağanüstü olduğunu düşünüyoruz.

Hakkında konuşmak istediğim şeylerle ilgili daha azıyla yetinerek bu hususlar hakkında demetler paylaşacağım. Çünkü ben, başkalarının açıklama sonucunda anlayacağı bu kavramları, ima ile idrak edecek insanlara konuşuyorum. Eskiden şöyle denmiştir:

Kıvrak zekâlıya yeter şifreli bir ima
Yüksek bir nida ile seslenilir ondan gayrısına

Sizler ise işaret ile anlayan kimselerdensiniz. Zaten ilim talebesinin durumu böyle olmalı, işaret ile anlamalıdır. Ne işaretin ne de açıklamanın kendisine bir şey bildirmediği bir kimsenin ilim yolunun yolcusu olmasında hiçbir hayır yoktur. Bu kimsenin ziraat veya ticaret yolunu tutması gerekir. Çünkü burada kendisinden yararlanabileceği ortam vardır.[2]

[2] Buradaki metinde يبدع فيه diye geçiyordu. Ancak konferansın orijinal ses kaydında ينتفع به diye geçtiği için böyle çevirdim. (Çev.)

SELEFTEKİ DEHANIN SEBEPLERİ

Şayet, selefe hayırlar getirmiş olan, birçoklarının bununla deha sahibi olduğu ve bu hususta ilginç, olağanüstü ve hayrete düşüren şeyler ortaya getirdikleri bu metotları ve yolları belirlemek istersek pek çok maddeden bahsedebiliriz.

BİRİNCİ SEBEP:
Hz. Peygamber'in döneminde veya ona yakın dönemlerde olmaları:

Bunun içerisinde zikredilenlerden kastım; Sahabe, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn olup onlara selef-i salihîn denir. Selef ise "En hayırlı asır benim asrım, sonra onlardan sonra gelenler, sonra da onlardan sonra gelenlerdir"[3] (kavline muhatap olan kimselerdir.) En başta Hz. Peygamber'in şahitliği ile ikinci olarak da Müslümanların hayatının gerçeği olması hasebiyle, bu ilk üç hayırlı asır –ki daha da geniştir– hayır ile doluydu.

Böylesi bir dehayı ortaya çıkaran bu muhitin temelinde, insanların, Hz. Peygamber'in zamanına, yaşantı-

[3] Buhârî, Şehâdât 9, Fezâilu'l-Ashâb 1, Rikak 7, Eymân 27; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe, 214; Tirmizî, Fiten 45, Şehâdât 4; Ebu Dâvud, Sünnet 10; Nesâî, Eymân 29.

sına ve kutlu rehberliğine yakın olmaları vardı. Bundan dolayı Müslüman bir muhitte yaşıyorlardı. İçerisinde –hayat tarzında ilim, amel, davranış, düzen ve metot bakımından– Müslümanca bir yaşantının gerçekleştirildiği bir toplumdu. Nitekim onlar hayırdan başka bir şeye tanıklık etmez ve yine hayırdan başka bir şey işitmezlerdi. Şayet insanların içinde muhalif ve isabetsiz veya şeytan tarafından ayartılmış bir kimseye rastlanırsa onun durumu, güneş ışığının karşısındaki ince bir çizgiye benzeyip, insanların muhitine tesir etmez. Çünkü nübüvvetin nuru ve risaletin rehberliği kapsamlı bir şekilde parlamakta ve Müslümanların uzak ülkelerine kadar yayılmaktaydı.

Hz. Peygamber'in ﷺ döneminde olan muhite baktığımızda, onun insanların içinden çıkarılan en hayırlı muhit olduğunu görürüz. Çünkü (bu muhitin) içerisinde (şu özellikler) mevcut olmuştur:

1) Allah'ı birlemek.

2) İyiliği emredip kötülükten sakındırmak.

3) Bu ikisinin yanı sıra, her fırsatta ve şartta, sabah ve akşam, gece ve gündüz ilim öğrenmek. Ayrıca güneşin tepede olduğu kaylûle uykusu vaktinde bile ilim onların bir alışkanlığı ve âdeti idi. Onlar ilimden asla ayrılmazlardı. Bundan dolayı ilim ile oturur, ilim ile kalkarlardı.

Size buna yakın bir örnek vereceğim: Eğer bizler düşmana karşı bir İslam savaşında olsaydık, mücahitlerden bir kimsenin oturup da dünyanın güzellik kraliçesinden bahsettiğini görebilir miydiniz?! Hiç oturup böyle saçmalıklardan konuşabilir miydi?! Böyle yapması mümkün değildir. Onun konuşması ancak, "bu cephe zafer kazanmış, bu cephe güçsüzleşmiş, şu cephenin takviyeye ihtiyacı var, falanca şehit olmuş, falanca şöyle yiğitlik yapmış" ve buna benzer şeylerdir. İşte sahabe ve tâbiîn

döneminde insanların konuşmaları da böyleydi. Onların konuşmaları “Allah buyurdu ki... Rasûlü dedi ki... Sahabe dedi ki...” şeklindeydi.

Onların bunun için pek çok nedenleri vardı. Çünkü onlar karanlıktan aydınlığa çıkmışlardı. Karanlıktan aydınlığa çıkan bir kimse, aydınlığın kıymetine gerçek manada tanıklık eder. Hz. Ömer efendimiz şöyle demiştir –O muhaddes, yani kendisine ilham edilen bir zâttı. Hz. Peygamber onun hakkında şöyle buyurmuştu: “Sizden önceki ümmetler içinde ilham verilen kimseler vardı. Eğer ümmetimin arasında böylesi bulunuyorsa o Ömer b. Hattab’dır.”[4] (Hadiste geçen) muhaddes kelimesi, kendisine doğruluk ve hakkaniyet ilham olunan kimse anlamındadır. Efendimiz Hz. Muhammed’e Allah’ın vahyettiği gibi, onunla gök arasında bir bağlantı yoktur. O’na vahiy inmiştir. Ancak Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali ve peygamberlik tarafından kendilerine hayır ile tanıklık edilmiş diğer tüm sahabîlere bu ilham verilmiştir. Bundan dolayı Hz. Peygamber Hz. Ömer efendimiz hakkında şöyle demiştir: “Sizden önceki ümmetler içinde ilham verilen kimseler vardı. Eğer ümmetimin arasında böylesi bulunuyorsa o Ömer b. Hattab’dır.”

Hz. Ömer efendimiz bu bahsettiğim konuyla –onların karanlıktan aydınlığa çıkmaları ve aydınlığın kıymetini bilmeleriyle– ilgili olarak, bu bağlamda şöyle diyordu: “Cahiliyeyi bilmeyen kimseler yetiştiğinde, İslam’ın bağı iplik iplik ayrılacaktır.” İşte bu kimse İslam’ın kıymetini bilmez, onu; öylesine, basit ve ucuz görür. Zaten böyle bir ortamda yetiştiğinden bu onun için değersiz bir şeydir.

4 Buhârî, “Fezâ’ilü ashâbi’n-nebî”, 6, “Enbiyâ’”, 54; Müslim, “Fezâ’ilü’s-sahâbe”, 23.

Yaşadığımız hayat tablolarından birini örnek olarak verelim: Bolluk ve rahatlık içerisindeki bir evde dünyaya gelen bir insan farz edelim. Bu insan için ekmekten daha değersiz bir şey yoktur. Çünkü çeşit çeşit yemek yemektedir. Ekmeğin kıymetini ve bu nimetin değerini bilmez. Nitekim bu kimse rahat bir hayat yaşamakta ve bunun içine dalmaktadır. Ancak bir gün hayat ona dişlerini geçirip de fakirlik kapısına dayandığında nimetin kadrini anlasa; işte o zaman ekmeğe ve Allah'ın verdiği diğer nimetlere kıymet verir. Bu nimetin değerini bilir. Bir şey yediği vakit Allah'a hamd ederken, O'na ağzıyla değil, içtenlikle hamd eder.

Selef –sahabe, tâbiîn ve onlara ihsan ile tabi olanlar– cahiliye ve kalıntılarına şahit olmuşlar, onu tam anlamıyla bilmişlerdi. Muhammedî risaletin aydınlığı ve Allah'ın (celle celalühü) bu yüce din olan İslam'daki hidayeti üzerlerine doğduğu zaman, onlar ona âşık olmuşlardı. Öyle ki bu onların alışkanlığı, gecesi ve gündüzü oldu. Onlar tam bir yönelme ile İslam'a yöneldiler. Onlardan her bir insanın en sevdiği şey; bu dini yaşatmak, bu dini üstün kılmak, bu dini değerli yapmak ve Allah'ın onun üzerindeki hakkının bir kısmını ifa edebilmek adına bu din için varlığından bir şeyler verebilmekti. Böylece bu ilk madde –Hz. Peygamber'in dönemine yakın olmaları– onlara salih bir muhit imkânı sağladı. Salih muhit ise hayır noktasındaki en büyük yardımcıdır. Bundan dolayı Hz. Peygamber söyle buyurur: "Müminden başkasını dost tutma. Yemeğini de ancak muttaki olanlar yesin."[5]

Herhangi bir okulun yanında bir eğlence yerinin ol-

[5] Tirmizi, Zühd, 56; Ebu Davud, Edeb, 16.

duğunu farz edelim. Hiç şüphesiz bu okuldaki kişiler bu eğlence merkezine az veya çok bir heves duyacaklardır. Çünkü onların yanı başlarında oraya uğrayan ve bazen oradan etkilenen ve bezen de oradan yüz çeviren kimseler vardır.

Ancak toplumsal vebalardan korunmuş bir muhitte olurlarsa, işte o zaman akıllarından bu bozuk düşünceler geçmez. Yine aynı şekilde insan salih bir çevrede olduğunda, öyle insanlara şahit olur ki, onlar sahabe, tâbiîn ve tebe-i tâbiînin durumları hakkında söylenen şeye benzerler: "Gecenin âbidi, gündüzün mücahidi." Sahabe, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn geceleri kendilerini Allah'a adamışlardı. Onlar abid, zahid, kıyamda ve oruçlulardı. Gündüzleri de mücahid idiler. İşte onlar böylelerdi. Peki, bu sebatlı çalışma nereden gelmişti? Bu gayret Hz. Peygamber'e eşlik etmekten veya Hz. Peygamber'e dostluk etmiş kimselere eşlik etmekten geliyordu.

Çünkü sen doğrudan öğreniyorsun, ya da aracısız nakledilenleri öğreniyorsun. Bundan da gidişatın konusunda büyük miktarda istifade ediyorsun. Nitekim eğer sen salih bir insan görürsen, senin onu görmen hayatının sonuna dek kalbini yıkayacak (temizleyecek) rûhanî bir üstünlük demektir. Sen bundan fayda görürsün ve onunla çokça yükselirsin. Sonunda seni gören bir başka insan "falancayı gören kimseyi gördüm" der. İşte bu da Hz. Peygamber'in sözüdür: "Beni gören kimseye müjdeler olsun. Beni göreni görene de müjdeler olsun. Bunları görene de müjdeler olsun."[6]

Sahabe ve Tâbiîn bu bakımdan [içinde bulundukları ortamın güzelliğinden] faydalanıyorlardı. Bununla

[6] Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, 6106; İbn Adiyy, *el-Kâmil fi'd-Duafa'*, 3/110.

birlikte onların yanında, hayatın tüm alanları için rehber, örnek, yaşanmış bir hayat ve model oluşuyla Rasulullah ﷺ vardı. İşte bundan dolayı onların arasında "Allah buyurdu ki... Rasûlü buyurdu ki... Sahabe dedi ki... İlim ehli dedi ki..." sözlerinden başka bir şey konuşulmazdı.

Nitekim onları hayır ile dolu kılan ve onları dahi yapan ilk şey: Hz. Peygamber'in ﷺ dönemine yakın olmaları, eğer sahabe iseler O'nunla bağlantıları olması veya eğer tâbiînden iseler Hz. Peygamber'i ﷺ gören kimseler ile iletişimleri olmasıydı.

Onlar Hz. Peygamber'i ﷺ görmeye nail oldukları zaman benlikleri ıslah olmuştu. Zaten eğer batın ıslah olursa zahir de ıslah olur.

Peki, batından kastım nedir?

Bu, akidedir. Allah'a ﷻ itikat etmektir. Nitekim onların akideleri temizlenmiştir, her türlü şaibeden arınmıştır. Sonunda da her yaratılana farz olan "Rabb olarak Allah'a, Rasûl olarak Muhammed'e ve din olarak da İslam'a iman etmesi" hakikatine dönüşmüştür.

Bu anlam onların nezdinde tam bir şekilde tahakkuk etmişti. Öyle ki onlardan her biri bu hakikâti fıtratı ile idrak etmeye başlamıştır. Yazıyı bilmeyen bir ümmi olduğu halde nasıl fıtratı ile idrak edebilir? Çevresinden tanıklık ederek (idrak edebilir).

Sizler için buna açıklık getireceğim: Şayet bizler, içerisinde bazı salih âlimlerin bulunduğu bir köyde olsaydık... Bu köyün halkı da ziraat, çiftçilik ve benzeri işlerle meşgul olmaları nedeniyle okuyamıyor ve yazamıyor olsaydı... Ancak eğer o salih âlimlerde takva, başarı ve ilim varsa –ki onların sayısı köyde azdır– onlar yaşayan örneklerdir. Bunun sonucunda köy halkının ümmi olmalarına rağmen takvalı olduklarını görürsün. Ayrıca

takva; okuma, yazma ve yazıyı bilmeye bağlı değildir. Aksine salih örneğe bağlıdır. İşte onlar da salih örneğe Hz. Peygamber'in ﷺ, sahabilerin ve tâbiînin zatında tanıklık ediyorlardı. Böylelikle de akide onların benliklerinde tam bir şekilde kökleşmişti. Bu akide sâfî olduğu zaman da onlar için ölüm, Allah ﷻ yolundaki yaşamdan bile daha sevimli olmuştu. Onların nefislerinin değersizliği hakikat olup; bağırış, çağırış, slogan ve benzeri şeyler değildi. Onlara göre yaşamak, zengin ve cömert bir kimsenin elindeki malın değersiz olmasından daha da değersizdi. Neden? Çünkü onlar kat'î bir inanışla şuna itikat ediyorlardı: Cennet haktır ve onun için koşmak gerekir.

Tabi ki bizler de şimdi cennetin hak olduğuna inanıyoruz, ancak niçin harekete geçmiyoruz?

Onların gördüğü enerjiyi bize vermeyen engeller var. Bizde çok fazla engeller var. Bunlardan bazıları: çevre, haram demesek de şüpheli kazanç yemek, sağlam olmayan gidişat, gevşeklikle karışmış ve hayat anlayışı noktasında farklı ortamlarda bulunmamızdır. Bundan dolayı içimizden bir insan kendi başına cesaretlenmek ve harekete geçmek istese cezbedici şeyler onu geriye çeker. Diliyle söyler, ancak iç organları ona karşılık vermez. Çünkü o kimse ileriye doğru çekilmez. Geriye ve yere doğru sürüklenir.

Ancak onlara gelince, hayrı cazip kılan şeyler onları her koldan çekiyordu. Onlar takva ve felah sahibiydiler. Onlarda bu tertemiz akide mevcuttu. Eğer bu akide sâfî olursa akıl ıslah olur. Bu akıl, akidenin temiz oluşundan edinilir. Nitekim selef de büsbütün temizdi. Onlardan bir insan –okuryazar olmasa da– helali ve haramı, duyula-

rıyla, kokuyla ve koklamayla idrak ederdi. Neden? Çok fazla şeye şahit olduğu için...

Çocuk senden edebi nasıl öğrenir? Eğer sen ona: "Bu vaciptir, bu sünnettir, bu da müstehabdır" dersen birbirine karışmış sözler dışında bir şey anlamaz. Ancak sana, güzel bir şeye gülerken, çirkin bir şeye yüzünü çevirirken, yanlıştan nefret ederken rastlarsa ve duygularının bazen bu şekilde bazen de diğer şekilde olduğunu görürse, bunun iyi, şunun da kötü olduğunu duygularıyla anlar. Böylece iyi şeyler kalbine kazınır. Bundan sonra da kötü şeylerden nefret eder ve uzaklaşır. Çocuk duyduklarıyla değil tanıklık ettikleriyle uzaklaşır. Çünkü o sözün manasını idrak edemez. Yalnızca etrafındaki kişilerin davranışlarını idrak edebilir. Yüz güldürecek doğru davranışları idrak ettiği zaman, bunları yaptığında sevinir ve insanların da bununla mutlu olmasını önemser. Hoş olmayan bir şey yaptığında ise onun, nefsinden ve insanlardan uzaklaşıp gizlendiğini ve içinde bulunduğu çevreden çıktığını görürsün. Hâlbuki o bunun nedenini bilmez. Fakat anne, baba veya içinde yaşadığı çevre tarafından bunun yanlış olduğunu anlamıştır.

Selef, kalplerinde atan bu ölçüyle iyiyi ve kötüyü hissediyorlardı. Onların hiçbirisi de bugünkü akademik anlamda yani; diploma sahibi, yüksek lisansa geçmiş ve doktoraya başlamış şekilde öğrenimli değillerdi. Onlarda böyle şeyler yoktu. Allah ﷻ onlara, bunun yokluğunu nasip etmiş, ancak bununla birlikte onları, bizlerin gölgesinde yaşadığımız hayırlarla şereflendirmişti. Kâğıt onları, kâğıdın içindeki ilmi öğrenmekten alıkoymadı. Onlar görüntüye değil, o kâğıdın içerisindeki ilme itibar ettiler. Onlarda; ibadet, zühd ve salih amel üzerine bir araya gelmek vardı. Zühd, ahlak, erdem –ve benze-

ri– şeyler hususunda (kendilerine) örnek edinmeyi huy etmişlerdi.

Öyleyse bizim ilk (maddemiz): Onların Hz. Peygamber'in ﷺ dönemine yakın olmalarıydı.

İKİNCİ SEBEP:

Akidenin temiz oluşu

Akidenin temiz olması, aklı aydınlatır ve böylece insan aydın olur. Akıl aydınlandığı zaman fıtratı bulur. İşte o zaman kalpte hareketlenmeler olur. Bunun sonucunda insanda özel bir irade oluşur. Bu da: Şeriatın ölçülerine uygun olan şeyleri güzel görmesi ve Şeriatın ölçülerine göre olmayan şeyleri çirkin görmesidir.

Peki, (bir kimse) ilim talebesi veya âlim olmadığı halde bunu nereden bilir? Bunu yaşadığı çevreden öğrenir. Size vermiş olduğum küçük çocuk örneğindeki gibi... Çocuğa, "Ebu Hanife şöyle demiş, Malik şöyle demiş veya Şafii şöyle demiş..." dersek onun buna gücü yetmez ve bunu anlamaz. Ancak yüzün asık olmasını ve sevinçli olmasını anlar. Onların içerisinde yaşadıkları çevre de en güzel şekilde bu manayı gerçekleştirmişlerdi. Fıkıh; insanların gidişatından, ilim de insanların gidişatından (öğreniliyordu). Onların ortam ve muhitlerinde bu yöntem ayaktaydı. Bu da onlara, bizim hakkında konuşmak istediğimiz "dâhilik" sebeplerini hazırlamıştı.

Akıl temizliği oluştuğunda ve zihindeki zıtlıklar ispatlandığında akıl sağlam ve güçlü olarak yaşamını sürdürür, iyiliğin kıymetini bilir ve ona doğru koşar. Size bu sözün anlamını açıklayayım: Bazen akılda duruluk olur, ancak onu alıkoyan bazı ani saldırılar vardır. Tıpkı bizim bugün yaşadığımız: düşünce savaşı, dinsizlik fikri, inançsızlık projesi ve bunun gibi kelimeler farklı olsa da

anlamları aynı olan başka isimler... Eğer bunlar kişinin yolunda engel oluşturursa ve o kimse bundan kurtulursa bu sefer de nefsî bir savaş –yani şehvet, heves, bozuk ortam, mal fitnesi vb.– başlar. Eğer kişi bu heves, tuzak yemleri ve heyecanlandıran şeyleri bırakıp giderse o kişinin düşünce yapısı kesinlikle isabetli olur. Nitekim ortam, akidenin temiz olması, Hz. Peygamber'in ﷺ dönemine, hayatına, yaşantısına ve ashabının yaşantısına yakın olmak, bu engellerden uzak durmakla ve bu kötü ve bozuk saldırılardan geri durmakla birlikte olduğunda insanların hepsi İslam hakkında konuşur ve İslam'ı ister. İnsanların merkezinde İslam'dan başka bir şey olmaz. İşte böylece kişi İslam'ı mükemmel, dipdiri, güçlü ve basiretli olarak yaşar. Böylelikle onlar bu ortamda benim kastettiğim bu anlamları kazanmışlardır. Zaten sizler de bunları benden daha iyi bilmektesiniz.

ÜÇÜNCÜ SEBEP: Akıl ve Nüsük

Onlara bu koşullarda baktığımızda, bahsetmiş olduğum bu faktörlere bir faktör daha ekleyebiliriz: Davranışları ve geride bıraktıklarıyla hayır noktasında öne çıkmış ve ilerlemiş olan ilim ehlinin, "akıl" ve "nüsük/din" olmak üzere iki sıfat ile biliniyor olduklarını görüyoruz.

Aklın anlamı zaten hepimiz tarafından bilinmektedir. Nüsük kelimesinden maksat ise dindarlıktır. O halde onların ilim talep ederken sahip oldukları iki şey vardı: Bunlar akıl ve dindarlıktır.

Tâbiîn âlimlerinden Şa'bî Amir b. Şerâhîl el-Hemdânî el-Kûfî[7], hicretin 17. yılında doğmuş ve hicretin 103. se-

[7] Ebû Amr Âmir b. Şerâhîl b. Abdillâh el-Hemdânî eş-Şa'bî, 19/640 yılında Kûfe'de dünyaya geldi. Tabiin âlimlerinden olan bu zat, Abdullah b. Mesud'un ﷺ öğrencidi olmakla birlikte 500 kadar sahabeyi görüp

nesinde de vefat etmiştir. Bu büyük tabiî Şa'bî, bu konuyla alakalı şöyle demiştir: "Bu ilim sadece akıl ve dindarlık beraber olduğu zaman öğrenilir. Eğer bir kimse dindarlık olmadan akıllı ise "bu kişi ilme nail olamaz" denilir. Şayet akıl olmadan dindarlık sahibiyse o zaman da "Bu iş, akıllılardan başkasının nail olamayacağı bir iştir" denilir."[8]

Böylece Şa'bî selefin üzerinde bulunduğu ana dayanağı bize açıklamış oldu. Peki nasıl? Akıl ve dindarlık: Çünkü eğer insan dindarlıktan yoksun olursa o zaman akıllı ve habis bir şeytan olur. Çünkü onun aklı ve zekâsı olup ilme doymuştur. Böyle olduğu zaman o kimsede bozguncuların şeytanlığı olur:

İlimde takvasız bir şeref olsaydı şayet
Allah'ın en şerefli mahlûku İblis olurdu

Çünkü "İblis, "Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın" dedi."[9] Onun tartışma konusunda aynı sonuca ulaşılmasını sağlayan deliller zinciri vardı. Öyleyse dindarlıkla beraber olmadığı zaman tek başına ilimde hayır yoktur.

---

tanımıştır. Devrinin önde gelen hadis âlimi ve münekkitlerindendir. Kûfe'de birçok sahâbî henüz hayattayken Şa'bî'nin geniş bir ilim halkasının olduğu belirtilmiştir. Sünnete göre yaşamaya gayret eden Şa'bî müttaki bir âlimdi. Neşeli ve nüktedan bir tabiata sahipti; fakat kendisine fetva sorulduğunda hemen ciddileşir, doğru cevap verebilmenin sıkıntısını çekerdi. Şa'bî kıyafetinin düzgün olmasına dikkat eder, sakalını kınayla boyardı. Akrabalarıyla ilgilenir, onlardan borçlu ölenlerin borcunu öderdi. Geniş hadis ve fıkıh bilgisi yanında megâzî, şiir, tarih ve eyyâmü'l-Arap'ta da önde gelen râvilerden biriydi. Onun megâzî rivayetini dinleyen Abdullah b. Ömer, "Bu zat anlattığı gazvelerde bizimle beraber bulunmuş gibi konuşuyor ve bu gazveleri benden daha iyi biliyor" demişti. 104/722 yılında Kûfe'de vefat etmiştir. Bkz. M. Yaşar Kandemir, "Şa'bî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, c. 38, s. 217-218. (Çev.)

8 Zehebî, Tezkiratü'l-Huffâz, c. 1, s. 65, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye Baskısı.

9 38/Sâd, 76.

Dindarlık da akıl olmadığı zaman ahmaklıktır. Böyle olunca insan boş inançlara ve yalanlara inanıverir. Zaten selef âlimleri de "Bu ilmi sadece dindarlık ile aklı bir arada barındıran öğrenebilir" diyorlardı. İşte Şa'bî'nin rahmetullahi aleyh bu sözünde de selef âlimlerinin dehasının nedenlerinin büyük bir kanıtı bulunmakta olup onların içinde akıllı âlimler vardır.

Çok üzücüdür ki bugün günümüzde –ki hepimiz yetersiziz– akıllı ve kıvrak zekâlı olan, İslamî ilimlerden başka bir alana gidiyor. Saflığı, engeli, kusuru veya yoksunluğu olan kişi için ise "Bunu ilim talebesi olarak eğitmek istiyorum" deniliyor. "Yani bunu Allah'a celle celâluhu takdim etmek istiyorum" deniliyor. Bu akıllı, mantıklı ve zeki olan, şöyle olsun diye yönlendiriliyor. Diğeri de ilim talebesi olması için gönderiliyor. Bu onların düştüğü ve suçüstü oldukları bir felakettir. Bunun nedeni de insanları sıkıştıran çevredir. Kimi insan bundan yüzünü çevirirken kimisi de tuzağa düşer.

Ne var ki selef, ilim için ellerindekinin en iyisini ve en üstününü sunuyorlardı. Akıl sahibi olan kimse ilim sahibi oluyordu. Bu nedenle akıl ve ilmi bir araya getirdiğinde; meyvesi ve kaynağı sürekli olan, coşkun, pak, güzel ve tatlı bir nehir misali oluyordu. Ancak ilimsiz ve ibadetsiz bir akılda hayır yoktur. Akılsız bir dindarlıkta da hayır yoktur. Çünkü bizler çok takva sahibi olup da şahitliklerinin kabul edilmediği bazı şeyhler görebiliyoruz. İmam Malik (Allah ondan razı olsun) sened açısından hadislerini reddettiği bazı kimseler hakkında: "Onlarda zühd, keşf ve çokça takva vardı. Ancak onlarda akıl, ilim ve dikkat hâkimiyeti yoktu. Bunlar gibilerle yağmur du-

ası edilir, fakat onlardan hadis alınması doğru olmaz"[10] demiştir. Çünkü hadis dikkat ve özen ister. Dikkatli ve özenli olmayana bakılmaz.

Bu bakış açısına göre Selef, sadece dindarlık ve aklı bir araya getirmiş olan kimseleri ilim talebeliğine sunuyordu. Bu bağlamda kardeşlerime bir hususta tavsiye vermek istiyorum: Bu tavsiyem, selef âlimlerinin hayatlarını okumalarıdır. Çünkü bunlar onları koku, tat ve ilim bakımından selefe ulaştıracaktır. Nitekim bu zamanda içimizden her bir kimsenin kendisine göre en büyük kişisi hocasıdır. Hocalar da bu zamanda bildiğimiz kimselerden olduğuna göre örnek şahsiyetler zayıf kalmaktadır. Ancak selef âlimlerine baktığımızda ve hayatlarını okuduğumuzda uyulacak örnek sağlam, zengin ve verimli olmaktadır. Bu nedenle kardeşlerime, İmam, Muhaddis Şa'bî Amir b. Şerâhîl el-Hemdânî el-Kûfî'nin hayatını, iki kitaptan birinden veya birden fazla kitaptan okumalarını tavsiye ediyorum. Onun hayatını Zehebî'nin *Tezkiratü'l-Huffâz* kitabından okuyabilirsiniz. Ancak Zehebî'nin *Târîhu'l-İslâm ve Tabakâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lam* adlı kitabından hayatını okursanız diğerinden daha geniş olacaktır. Nitekim Zehebî bu kitaplarda bu imamın hayatını bütünüyle tamamlamıştır. Zehebî'nin cümleleri, en seçkin kimselerin biyografilerini seçen cümlelerdir. Eğer güzel bir örnek isterseniz selef âlimlerinin hayatlarını okuyun. Bu sebeple ben kardeşlerime *Mu'cemü'l-Udebâ* kitabından Şa'bî' ve İbn Cerîr et-Taberî[11] gibilerinin ha-

[10] Kadı Iyaz, *Tertîbü'l-Medârik ve Takrîbü'l-Mesâlik*, c. 1, s. 31.

[11] Büyük tefsir âlimi bû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, 224 yılı sonunda veya 225 yılı başında (839) Taberistan'da doğmuştur. İlk öğrenimini memleketinde aldıktan sonra on iki yaşındayken Rey'e ilim tahsili için gitmiş, ardından da diğer İslam beldelerini dolaşmış ve pek çok âlimden ders almıştır. En sonunda da Bağdat'a yerleşmiş ve ömrünün

yatlarını okumalarını tavsiye ediyorum. Zira siz bunları okuduğunuz zaman Allah'ın ﷻ izniyle bunlardan fayda göreceğiniz hususunda şüphe yoktur. O halde selefin hayatlarını okumak insanı hayır noktasında şarj eder. Çünkü kişi, uyulacak örneğe ve insanların hayatlarına yakın olmuş olur. Bu münasebetle kardeşlerimden İbn Cerîr, İmam Ahmed b. Hanbel, İmam Ebu Hanife, İmam Şafii ve onlar gibi başka âlimlerin de biyografilerini okumalarını istiyorum. Çünkü bunlar okunduğu zaman onların hayatlarında insanın gidişatına dair büyük yardım vardır. Bu da bahsetmiş olduğum unsurlardan birsiydi.

DÖRDÜNCÜ SEBEP:
Uyulacak örneğin Hz. Peygamber ﷺ ile sınırlı olması

Bir başka unsur da –ki biz buna dördüncü unsur diyebiliriz– şudur: Uyulacak örnek Hz. Peygamber ﷺ ile sınırlıydı. Onların Hz Peygamber'den ﷺ başka rehberleri yoktu.

Bu zihni sakinleştirir. Gücü, ilmi, örnek almayı ve rehber edinmeyi de ziyadeleştirir. Ancak eğer insan bu devrede tuzak yemlerine ve sapkınlıklara kapılır ve dağılırsa o kimse istikrarlı olmaz. Ancak Selefin uyulacak örne-

sonuna kadar telif ve tasnifle meşgul olarak talebe yetiştirmiştir. Taberî çok güzel konuşan, iffetli, giyimi temiz ve davranışları çok zarif, samimi, talebelerine ve diğer insanlara karşı bir dost ve baba gibi davranan, zühd ve takvâ sahibi, her işini ciddiyetle ele alan, düzenli bir hayatı olan ve zamanını çok iyi değerlendiren bir şahsiyetti. Yazmış olduğu tefsiri dolayısıyla "İmamü'l-Müfessirîn" diye anılan Taberî, 310/923 yılında vefat etmiştir. Bkz. Mustafa Fayda, "TABERÎ, Muhammed b. Cerîr", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, c. 39, s. 319-320. İmam Taberî ilmi evliliğe tercih eden bekâr âlimlerdendi. Merhum Abdulfettah Ebu Gudde hoca bekâr âlimleri konu edindiği *el-Ulemâu'l-Uzzâb* adlı çalışmasında onun biyografisine yer vermiştir. Bkz. s. 56-74. (Çev.)

ği sadece Hz. Peygamber ve Ashabı ile sınırlıydı. Uyulacak örnekteki bu sınırlama ise onlar için iç huzurun olduğu noktaydı. İşte bundan dolayı Rasulullah'tan yemesini, içmesini ve tüm davranışlarını öğreniyorlardı. Çünkü O her işte uyulacak yegâne örnekti. Böylelikle onlar dahi olma konumuna geldiler. Çünkü Rasûlullah'ın yaşantısını örnek alıyorlardı.

Öte yandan eğer insan Hz. Peygamber'in yaşantısı üzerine olmayı ister ancak O'nun yaşantısının içerisinde olmadığı bir yolu izlerse, bu durum Zemahşerî'nin dediğine benzer: "Nice sözler vardır ki, sahibine "beni bırak" der. Nice elbiseler de vardır ki, kendisini giyene "beni çıkar" der."[12] O kimse Seleften olmak ister, ancak evi Seleften değildir. Öyleyse nasıl Seleften olsun? Salihleri severim ama onlardan değilim, diyerek mi? İşte bunun bir yararı yoktur."

Salihleri sevmek iyi bir şey, bu doğrudur. Ancak bu şekilde salih olamam. Çünkü takva içerden, kalpten ve muhitten gelir. Yüzeyde olan bir muhabbetin ise faydası yoktur.

Onların arasında Hz. Peygamber'in gidişatı –rehberliği, kuralları, emirleri ve nehiyleri bakımından– tam bir şekilde yaşamaktaydı. Onlar da bu yüzden O'nun gidişatına en iyi şekilde sahip çıkıyorlardı. Onların arasında bizim fıkıh kitaplarında gördüğümüz tespit amaçlı taksimatlar yoktu. Bizde bazı hükümler *mendup*, *sünnet*, *müstehap* veya *ragibe* gibi isimler almıştır. Bu ise onların lügatinde yoktu. Onlar için bir şey ya istenilirdi,

[12] İkinci cümleyi kaynaklarda bulamadım. İlk cümle için ise bkz. Zemahşerî, *Rebîu'l-Ebrâr ve Nusûsu'l-Ahyâr*, c. 2, s. 122. Yine o şöyle demiştir: "Nice silahlar vardır ki, kendisini taşıyan kimseye "beni bırak" der. Nice sözler vardır ki, sahibine "beni bırak" der." Zemahşerî, *Etvaku'z-Zeheb fi'l-Mevaizi ve'l-Hutab*, s. 30.

ya da yasaklanırdı. İstenilen şey vacip de olsa gerekliydi. Mendup da olsa gerekliydi. Müstehab da olsa gerekliydi. Haram olabileceği korkusuyla mekruh olan şey terkedilirdi. Tenzihen mekruh olan bir şey de terk edilirdi. Demek oluyor ki, bir şey ya istenilendir ve yapılır, ya da yasaklanandır ve o da terk olunur. İşte onlardaki örnek alma ve uyma, bu temele dayanmaktaydı.

Fakat dönüp de kendimize baktığımızda bu anlamda bir gerileme olduğunu görüyoruz. Çünkü bizde çok hastalık var. Bu hastalıklardan biri de pek çok durumda başımıza gelen şu durumdur: Bir insana herhangi bir mesele hakkında soru sorulduğu zaman cevap olarak "Bu sünnet" der. Bunu üzerine o kimseye "Öyleyse onun yapılması gerekir" denildiğinde "Ama sünnet" der. Bu kimse için "sünnet", terkedilmesine izin var, demekle eşittir. Onun için "sünnet"in belirtilmek istenen anlamı, terk edilmesine ruhsat var demektir. Öyleyse neden bununla yükümlü olayım ki?!

Aslında doğru, yükümlülük bakımından değildir. Ancak şeriatten olduğu için "sünnet" işlemeye özen gösterilir. Bu bizim küçükken zannettiğimiz gibi Hz. Peygamber'in sallallâhü aleyhi ve sellem kendi teşriinden değildir. Biz küçük bir insana "sünnettir" deriz. Küçük bir çocuğa "namaz kıl" deriz. O da farzı kılar. Çünkü bu farzın Allahu Teâlâ tarafından olduğunu anlar. Ancak ilk sünnet veya son sünnet Rasulullah sallallâhü aleyhi ve sellem tarafından olduğu için ihmal edilebilir. İşte çocuk böyle anlar. Fakat ilk sünnet, son sünnet ve farzların tamamı Allahu Teâlâ'nın katından olup yapılması emrolunmuştur. Nitekim Rasulullah sallallâhu aleyhi ve sellem anne babasından veya kendi nefsinden bir şey üretmemiştir. O'nun konuşması ancak bildirilen bir vahiy iledir. Şu halde bizlerin arasında meydana gelen bu davranış, ahlaki davranış biçimimizi geri-

letmiştir. Öte yandan Selef'in ise uyduğu ve örnek edindiği büyük rehber Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) idi.

Uyulacak örneğin nasıl sarsıldığını açıklayayım:

Bizim günümüzde gayri Müslimleri örnek alan ve onları göz kamaştırıcı güneş gibi gören insanlar ortaya çıktı. Onlar kâfirleri, Hıristiyanları ve diğerlerini dünyaya doğmuş parlak bir güneş gibi görmektedirler. İslam'a ve Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetine uymayı ise üzüntü ve felaket olarak görüyorlar. Çünkü onların kalpleri gerçeği görmüyor. Bunlar bu asırda meydana geldi. Müslümanların çocuklarında ve soydaşlarımızın evlatlarında da ortaya çıkmaya başladı.

Selefte ise bu yoktu. Çehreler, yürekler, akıllar ve tüm öğrencilerin zihinleri Rasulullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) örnek almaya yönelmişti. Böylece çokça salih, dahi ve arif kimseler doğuyordu.

Ancak günümüzde, uyulacak örnek sarsılmış ve dağılmıştır. Böylece insanlar arasında örnek şu olmuştur: İnsanların her biri uyulacak örneği anne babasından ve dininden miras olarak aldığı şekilde değil de kendi düşüncesine göre görüyor! İşte bundan dolayı gidişatlar gevşemiş ve zayıflamıştır.

Selefe gelince, onlarda bu hastalıklar yoktu. Bu yüzden onların arasında uyulacak salih örnekler güçlendi. Onlar teşbih olarak da Sahabilere (radıyallahu anhüm) benzetiliyorlardı. Seleften bazı kimseler Kûfe'de veya Basra'da doğrulandıkları zaman onlar hakkında: "Müslümanlar arasında, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabı dışında o kimseden daha iyisi yoktur" denilirdi.

Peki, bu temize çıkarma nereden kaynaklanmaktadır? Bu tezkiye onların gidişatı ve içerisinde yaşadıkları

ortam nedeniyle gelmiştir. Onların uyulacak örneği Hz. Peygamber ile sınırlandırmaları da pek tabi bir durumdur.

Çok üzücüdür ki; bu söz tüm İslam ülkeleri için geçerli olmayabilir. Çünkü mevcut koşullar bir ülke ile diğerinin arasında farklılık göstermektedir. Ancak bizim memleketimiz olan Suriye'de şöyleydi: Bundan yirmi veya otuz sene öncesinde insanlar evlerine veya toplu iş yerlerine üzerinde "Muhammed ", "Ebu Bekir ", "Ömer ", "Osman " ve "Ali " yazan tablolar asıyorlar ve odayı bu tablolarla süslüyorlardı. Bu durum ne anlama geliyor? Bunun anlamı: Uyulacak örnek, rehber ve saygıyı hak eden onlardı. Onlar hakikate giden yoldu. Bu anlam artık kaybolmuş ve ortadan kalkmıştır. Yerine de kadınsı, hayâsız resimler ve kâfir isimler konulmuştur. Bu değişimin neresinde uyulacak örnek var? Kendilerini bu görünüşün veya bu realitenin kuşattığı insanlara dahilik nereden gelsin?!

Ancak Selef'te bu kavram –yani Ebu Bekir, Ömer, Osman veya Ali – yakın dönemdekilerde olduğu gibi yazılı olarak değil, etki olarak bulunmaktaydı. Birçoğumuzun yabancılar, siyasi kişiler veya başkaları hakkında bilgi sahibi olduğu gibi, onlar da Hz. Ömer'i anıyor ve tanıyorlardı. Onların arasında Hz. Ömer, gidişatlarına etki eden davranışlarıyla bilinmekteydi. (Ebu Bekir) es-Sıddîk'ın kızı olan doğru sözlü Âişe "Meclislerinizi Ömer'i anarak süsleyin"[13] demekteydi.

İşte Selefe göre uyulacak örnek ve rehber böyleydi: Rasulullah , Sahabiler ve Tâbiîn. Bu kavram mevcut

[13] Hz. Âişe şöyle demiştir: "Meclislerinizi Rasulullah'a salat ederek ve Ömer b. Hattab'ı anarak süsleyin." Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl fi Nakdi'r-Ricâl*, c. 1, s. 540, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut.

olduğu zaman kalp mutmain olur ve gidişatın selamete çıkması mümkündür. Ancak eğer insan uyulacak örnek noktasında dağınık olursa ve örneği olmazsa, bu şekilde bir sağa bir sola çarpıp tökezler. Bu kimsenin dehaya ulaşması ile kendi arasında uzun zamanlar ve aralıklar vardır. İşte Selef'te radıyallahu anhüm bu kavramın olmasını mümkün kılan temellerin çoğunluğu bunlardır. Bir başka unsura göz atacak olursak şunu söyleyebiliriz:

BEŞİNCİ SEBEP:
Toplumun ahlaki bozukluklardan arınmış olması.

Toplumda ahlaki bozukluk olduğunda mutlaka etrafındakilere az veya çok onu bulaştırır. Bu kesindir. Komşunun evinde yangın çıktığında mutlaka dumanı bile olsa sana ondan bir şeyler isabet edeceği kesindir. Yahut da duman kokusu veya duman isi mutlaka isabet edecektir. İslam toplumunda veya dünyevi toplumlarda "Ben kendi başıma yaşıyorum" diyen yoktur. Hayır... Böyle birisi yoktur. Çünkü o kimse kabul etsin veya etmesin, insanlarla bağlantılıdır. –Bir hayırla veya bir şerle bile olsa– onlardan etkilenir. Senin salih bir komşun olduğunda seni düzeltir veya gidişatını güzelleştirir. Yahut da senin iyiliklerini artırır veya kötülüklerini azaltır. Ancak eğer kötü niyetli bir komşun varsa seni de bozar. Yahut da seni kötülük içinde bırakır veya hiç şüphesiz senin fesadını artırır.

Bundan dolayı insan arkadaşıyla (yani) kendisini çeken ile birliktedir. Çünkü arkadaşı onu çeker. Eğer kişi kendisine bakmak isterse arkadaşlık ettiği kimseye baksın. Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Kişi dostu-

nun dini üzeredir. Öyleyse her biriniz, kiminle dostluk ettiğine baksın."[14]

Eğer Salihlerden olup olmadığını bilmek istersen, kiminle arkadaşlık ettiğine bak. Eğer o kimse Salihlerden sayılıyorsa sen onun yakınında ol. Yok, eğer onlardan sayılmıyorsa, o zaman sen ondan uzakta dur.

Selef zamanında toplum ahlaki bozukluktan arınmıştı. Bu, bir kimsenin onların arasında hiç hata olmadığını düşünmesi anlamında değildir. Hatalar oluyordu. Ancak ümmetin çoğunluğu ibadet, muvaffakiyet, iyiliği emretmek ve kötülüğü sakındırmak üzereydiler. Onların arasında kötülüğü korumak ve onu alenen yapmak yoktu. Kötülük bastırılmış ve korkaktı. Ancak eğer biz kötülüğün yüceltildiği, ahlaksızlığın korunduğu, rezaletlere destek çıkıldığı ve güzel ahlaka baskı uygulandığı bir toplumdaysak; doğruluk ve kurtuluş nasıl olsun?! Bu şaşılacak bir şeydir.

Onların zamanında toplumun ahlakında mutlak büyüklükte bir temizlik vardı. Bu da onların şahsi olarak erdemli olmalarını sağladı. Bunun sonucunda kişi, kendisinden başkası ile uğraşmamaya başladı.

Elbette, eğer insan kendisinden başkası ile meşgul ise doğru olamaz. "İnsan kendisinden başkasıyla nasıl meşgul olur" dediklerinde "A'şâ'nın bu konuda şöyle dediği gibi" diye cevap verdiler:

"Ansızın kapıldım ben ona, o da benden başka bir adama

Fakat bir başkası da kapıldı o adama"

Bu sözlerin açıklamaya ve örneklere ihtiyacı olup, bunda fayda vardır:

[14] Ebu Davud, Edeb, 16, Tirmizi, Zühd, 45.

"Ansızın kapıldım ben ona" yani: Ben yürümekteydim. Kalbim o kadından hoşlandı ve onun ağına düştüm. "O da benden başka bir adama" yani: O ise benden başkasına tutkundu. "Fakat bir başkası da kapıldı o adama" yani: Karmakarışıklardı. Toplumdaki insanlar bu şekilde yaşamaktadırlar. O ona karışmış, bu da şuna karışmış. Bunun neresinde selamet vardır?

Hiç kimse selameti aramıyor. Çünkü onlar arzularının dostu olmuşlar. Onlardan her bir kimseyi arzusu kötülüğe çeker. Ya kötülük onu bırakmaz, ya da o kötülüğü bırakmaz. Böyle bir zihnin dürüst olup gelişmesi mümkün değildir. Çünkü insan kendisinden başkasıyla meşgul olduğunda sağlam bir şekilde düşünemez ve idrak edemez. Bir Arap atasözünde –bunun hadis olduğu da rivayet edilmekle birlikte bazı Sünnet ve Ğarîbu'l-Hadîs kitaplarında rivayet edilmiş olsa da bu hadis değildir– şöyle denilmiştir: "Abdesti sıkışık olanın (hâgin), büyük abdestini tutanın (hâgib) ve ayakkabısı dar olanın (hâzig) görüşü yoktur."[15] *Görüş* kelimesi zaten bilinmekte olup, bir konu hakkında isabet ve sağduyu belirtmektir. "Abdesti sıkışık olanın, büyük abdestini tutanın ve ayakkabısı dar olanın görüşü alınmaz" demek istenmiştir. Abdesti sıkışık olan demek: o kimsenin bevletmek istediği halde idrarını tutmasıdır. Bu kimsenin zihni meşgul olacağından görüşü alınmaz. Büyük abdestini tutan: Kendisinde başka bir durum olduğu için zihni meşgul olan kimsedir. Bu kişi için önemsiz bir durumdur. Eğer kalbin tamamı bir başkasıyla meşgul olursa durum nasıldır?! Düşünceyi alıp götüren bu iki basit durumda bile, kişide akıl olması mümkün değildir. Kalbi başkasıyla

[15] Muhammed b. Ebî Bekr er-Râzî, Muhtârü's-Sıhâh, s. 72.

meşgul olanı gelin siz düşünün. O vakit "Abdesti sıkışık olanın, büyük abdestini tutanın ve ayakkabısı dar olanın görüşü yoktur" demişlerdir. *Ayakkabısı dar olan:* Dar bir ayakkabıya sahip olan kimsedir. Eğer kişinin ayakkabısı sıkıyorsa aynı şekilde onun da düşüncesi net olmaz.

İnsan hissiyatlı bir varlıktır. Havadan çok çabuk etkilenir. Havaya ve insanların koymuş oldukları ölçülere göre kalp daha çok duyarlıdır. Çünkü kalp düşüncelerden etkilenir. Ancak bu kıstaslar düşüncelerden etkilenmez. Havadan, güneşten ve rüzgârlardan etkilenir. Bunun yanı sıra Allah'ın bizim için yaratmış olduğu kalp ve akıl, rahatça veya keyifsizce olsun fikirlerden etkilenir. Bu sebeple eğer durum böyleyse –yani abdesti sıkışık olanın, büyük abdestini tutanın ve ayakkabısı dar olanın görüşü yoksa– kendisinden başkasıyla meşgul olanın hali nasıldır? Başkasıyla uğraşarak güne başlayıp akşamlıyorsa bu kimseye nereden aydınlık gelsin? Ama Selefin toplumunda bunlar bulunmuyordu. Onlar sadece Allah'ın, Rasulü'nün ve Sahabilerin (radıyallahu anhüm) dedikleri ile meşguldüler. İşte bu anlayış durumları güzelleştirmektedir.

Misal olarak eğer bir kalp örneğine bakacak olursak, bugün bizlerde hem dini hem de düz okullar vardır. Düz okullara baktığımızda binden, bazı ülkelerde ise milyonlardan oluştuğunu görmekteyiz. Bu milyonlar da nüfus yoğunluğuna göre sayılır. Selef zamanında ise bunların hepsi mescit yerine geçmekteydi. Sadece Allah'ın, Rasulü'nün ve Sahabilerin dediklerini işitiyor, görüyor ve yaşıyorlardı. Öyleyse bu büyük ve fazla sayıdan dâhi kimselerin çıkması mümkün müdür, yoksa değil midir? Elbette çıkması mümkündür. Peki niçin? Çünkü onların çok olması bunu olabilir hale getirir. Bununla birlikte şayet engelleyicilerin kendilerini alıkoyduğu, çağın onlara

haklarını vermediği, diplomalarda bulunan lise puan ortalamalarını da kısıtladığı ve düşük puan ortalamalarıyla onları bir köşeye oturttuğu, ilim talebesi olan yüz kişiyi örnek getirelim. Bunun üzerine bu kişiler, "Camiye mi yönelsek, yoksa İslami ilimleri öğrenmeye mi gitsek" derler. Öyleyse tüm bu engellerle birlikte onların arasından dâhi kimseler çıkmasının olanağı var mıdır? Elbette bu olanaksızdır.

İşte bu nedenle eğer bir kimseye iyilik, uyulacak örnek ve dürüstlük imkânı sağlanmışsa, bu kimse de bu şeye kendini tamamen vererek yöneliyorsa, ondan olağan bir dehanın çıkması mümkündür. Ancak bundan sonrasında onun bu dehası yapmacık gibi olup, kendisine eş değerdeki kişilere göre bu deha olmayabilir. Çünkü o kimse kendi çevresine göre dâhi sayılmaktadır. Ama Selefe göre bizim içimizde dâhi kimse yoktur. Çünkü Selef başka bir şeydi.

İbn-i Cerîr'in rahimehullah bir günde kırk sayfa kitap yazdığını bir duysaydın. Kendisi seksen altı sene yaşamıştı. Akıl çağına ulaştığı günden, vefat ettiği güne kadar yazdığı ve telif ettiği sayfa sayısı hesap edildiğinde her güne on dört sayfa düşmekteydi. Tüm bunlar nereden gelmektedir? Yazım araçları yok... Yaşam (şartları) sert... Ulaşımlar zor... Kâğıt az... Yazı yazan aletler yok ve daha birçok şey...

Eğer bugün bir öğrenciye, "Şu beş yüz sayfalık kitabı oku" denilse "Bu acı veren bir azaptır. Çok zor ve güç bir iş. Kısaltsak olmaz mı" der. Hocaya kurnazlık yapmaya çalışırlar ve vazife olanın da olmayanın da en azını alırlar. Bu ise Selef'te yoktu. Çünkü onlarda ilme karşı yoğun bir ilgi olup bulundukları atmosfer tertemizdi. Zi-

hinler de Allah'ın, Rasulü'nün ve Sahabilerin dediklerinden başkasıyla alakadar değildi.

Öyleyse, toplumun ahlaki bozulmalardan arınmış olması, onlara akıl temizliğini ve halis bir yönelmeyi temin etti. Bu bakış açısı gerçekleştirilmişti. Bu da hakkında konuşmak istediğimiz şeyi onlara kolaylaştırmıştı.

ALTINCI SEBEP:
Aralarında zühdün yaygınlaşmış olması

Onların arasında yaygınlaşmış olan bir başka şey de: Zühd idi. Peki zühd ne zaman (gerçekten) zühd olur?!

Derler ki: Bir şey ancak bulunduğu vakit, insan ondan yüz çevirirse zühd olur. Ancak bulunmadığı halde insan ondan yüz çeviriyorsa buna zühd denmez.

Size zühdün anlamını açıklayayım: Bir şeye ne zaman zühd denir? Eğer senin önünde para varsa ve sen ondan kaçındıysan ve yanında cazibeli bir kadın bulunuyorken ondan yüz çevirdiysen işte o zaman zahid olarak isimlendirilirsin. Ancak eğer sende para ve cazibeli şeyler yoksa ve sen bu cazibeli şeylerden yüz çeviriyorsan bu yılanın zühdü gibidir. "Yılanın zühdü mü varmış" denildi. "Evet" dedi. Yılan içerisinde üzüm olan bir bağın yanından geçiyordu. Büyük bir üzüm salkımı olduğunu gördü ve keşfetti. Öyle ki üzümlerin çok sulu ve büyük oluşundan dal kırılacak gibiydi. Yılan bu salkıma ulaşacağı için adeta ağzının suyu akıyordu. Ne var ki dal yüksek ve uzundu. Belki ulaşabilirim diye ona doğru atlamaya başladı. Yorulup usanıncaya kadar bir atladı, iki atladı ve en sonunda yedinci kez atladı. Ama umut ettiği şeye ulaşamadı. Bunun üzerine de "Allah'ım benim için haramdan nasip yazma" dedi! Üzüm salkımına ulaşamadıktan sonra, ona ulaşmak harama dönüştü!

Bu nedenle Selef'te mal varlığı bulunuyordu, fakat dünya onların ne ellerinde ne de kalplerindeydi. Selef-ten bazılarına, ilim öğrenmelerine katkı olması için hayır sahibi kimselerden para gelirdi. Peki, bu insan biz ilim talebelerinin yaptığından farklı olarak ne yapardı? Açlığa maruz kalmış insanların yardımına koşmak ve artık kendi şahsına geçen bu paranın varlını zihninden boşaltmak için parayı da alarak hızlıca çıkardı. Çünkü cepte elli dinar olursa bunla ne yapacağız, bunu nasıl verimli hale getireceğiz, nasıl yetmiş, doksan, yüz olacak? Yüz olduğu zaman daha büyük sayılar var. Böylece kişi biriktirme hastalığı denilen illete yakalanır. Çünkü bazı insanlar işin başında Allah'tan bin isterler. Kendisinde bin olduğu zaman da "Bin az" diyerek on binleri isterler. İşte durum böyledir.

Selef, kendilerine iyilik ve takva ehlinden bir mal ulaştığı zaman, kalbi meşgul etmemesi için onu ellerinden çıkarırlardı. Çünkü kalbin iki kişiyle meşgul olması mümkün değildir. Size âlimlerden bir zatı anlatacağım. –Bu kişinin adı Ebu Bekir Muhammed b. el-Kasım el-Enbârî idi.– "Bahru'l-Hücce" diye isimlendirilirdi. Tam on üç sandık kitap ezberlemişti. Bu adamın ezber kabiliyeti işte böyleydi. Onda ilginç bir ezber kabiliyeti vardı. Bu ise takva, muvaffakiyet ve kabiliyetten kaynaklanıyordu. Delikanlılığının en güzel dönemlerinde, gençlerin nefislerinin meyletmeyi seveceği şeylerden, kendisinde de olmasını içinden geçirdi. Bunun üzerine köle tacirlerinin çarşısına gitti. –Bu ise dördüncü veya beşinci asırdaydı.– Ardından satın almak üzere bir cariye beğendi. Sonra da geri döndü. Bundan dolayı kendisinin maiyetinde olduğu hükümdara geç kaldı. Hükümdar ona, "Seni geciktiren şey nedir" diye sorduğunda "Köle ta-

cirlerinin pazarına gittim. Orada bir cariyeye rastladım ama onu satın almadım" dedi. Hükümdar onun cariyeyi arzu ettiğini anlayınca yanındakilerden birini cariyeyi satın alıp onun evine götürmesi için gönderdi. Ebu Bekir evine döndüğünde cariyenin eve getirilmiş olduğunu gördü. Ardından cariyenin onun için satın alındığı ve onun olduğu, kendisine bildirildi. Cariyeye, "Seninle ilgilenene dek odada otur" dedi. Sonra da takıldığı ilmi bir meseleyi araştırmak için oturdu. Fakat kalbini kadın ve ilmi mesele arasında uğraşırken buldu. Bunun üzerine arkadaşlarından birine "Bu kadını al ve onu köle pazarına geri götür. Çünkü kalbimi meşgul etti" dedi. Adam onu çıkarırken cariye "Bırak beni de ona iki çift laf söyleyeyim" dedi. Ardından ona "Sen tanınmış, sözü dinlenen ve makam sahibi bir adamsın. Eğer ben sebebini bilmiyorken beni gönderirsen insanlar bende bir kusur olduğunu zannedecekler. Bu yüzden nedenini bilmek istiyorum" dedi. O da "Senin benim açımdan asla bir kusurun yoktur. Ancak benim kalbimi meşgul ettin. Ve sen kalbimi ilimden alıkoyacak bir konumda olamazsın" dedi.

Selefte bulunan bakış açısı işte buydu. İbn-i Cerîr et-Taberî'nin bekâr olarak yaşadığını bilmiş olsaydınız, işte o zaman onların nasıl olduklarını anlardınız. O seksen altı sene iffet, temizlik, zühd, takva ve her konuda önderlikle beraber evlenmeden bekâr yaşamıştı. Peki neden? Evliliğe mekruh gözüyle baktığı için mi? Kitabına baktığınız zaman, evliliğin İslam'ın temellerinden olduğunu size söyleyecektir. Ancak o ilimle meşguldü, ilme tutkundu ve onun için yanıp tutuşuyordu. Bundan dolayı Selef'te radiyallahu anhum ilme karşı yanıp tutuşma vardı ve böylece dâhi oldular.

Ama eğer ilmi, az az çalışıp büyük bir şeye sahip olmak isteyen insanın yöntemine göre yapıyorsa işte bu gerçek değildir ve olması da mümkün olamaz.

"Ümmü Velid sordu bana bir deve hakkında"

"Yavaş yürüyen ve ilk önce varan"

Ben üzerinde bulunduğum bu hal üzerine ilim öğrenmek istiyorum dersen, bunlar şunlarla birlikte olamaz: Evlenmeye karşı isteğim büyük, aynı şekilde TV, radyo ve dergileri de seviyorum. Yine ben çay içilen ortamları, sohbetleri, buluşmaları ve davetleri de seviyorum. Sonra da kitabı açıp iki satır okuyoruz ve hocadan da ders müfredatını kısaltmasını istiyoruz. Tüm bunlardan sonra, ilim talebesi olarak isimlendirilen bir insanın ortaya çıkması mümkün müdür? Elbette mümkün değildir.

Eğer kendimize bakacak olursak zamanı dakikalarla ölçtüğümüzü görürüz. Kırk beş dakika ders saati içindir. Bunun beş dakikası zaten yoklama ve gelip gelmeyenlerin adının yazılmasıyla geçer. Geriye kalan kırk dakikada da soru cevap ve başka şeyler olur. Şayet bize günde dört ders verilecek olursa vallahi bu çok ağır olur. Ancak İmam Nevevî'ye (Allah ondan razı olsun) gelince, kendisi bir günde tam on iki derse katılmaktaydı. Bu dersler bizim derslerimiz gibi değildi. Bilakis toplumda ağırlığı ve itibarı olan ilim ehlinin dersleriydi. İşte o, on iki derste hazır bulunuyordu. İbn-i Cerîr –sizlere önerdiğim biyografisinde geçtiğine göre– şöyle diyordu: "Biz Rey'de iken falancanın dersine giderdik. Sonrasında ise Ebu Humeyd er-Râzî'nin dersine yetişebilmek için adeta deliler gibi koşarak dönerdik."

İşte ilmin ve ilim talebelerinin durumu böyleydi. Gel gelelim ilim insanın kapısına; ayağının ucuna geldiği za-

man bunun neticesinde kişi ilmi çok değersiz bir şey olarak görüyor.

Ne var ki Selef (radıyallahu anhüm) bunu gerçekleştirmişlerdi. Çünkü onlar ilmin değerini anlamışlardı. Bunun sonucunda da nefisleri paklanmış ve kısaca değinmek istediğim bu husus onlar adına gerçekleşmişti.

Yine şu hasletlerin tamamı onlardı bulunmaktaydı: Hırs, örnek almak ve bildiklerini uygulamak. Onlar öğrendikleri şeyi uygulamaktaydılar. Çünkü ilim, amel ile tatbik edilir, dolayısıyla da yaşantıyla harmanlanır.

Sen yatma duasını öğrendiğinde şöyle dua edersin: "Rabbim! Senin isminle yatağıma yattım yine senin isminle yatağımdan kalkarım. Eğer uykuda canımı alacaksan bana merhamet edip beni bağışla! Şayet hayatta bırakacaksan iyi kullarını muhafaza ettiğin gibi beni de fenalıklardan koru!"[16] Bu duayı öğrenip de okuduğun zaman onun endişesinden emin olur ve zihnini devamlı onunla yormamış olursun. Çünkü o ezberlenmiş olur. Ancak eğer onu ezberlememiş ve onunla amel etmemiş isen bu iş seni yorar.

Onlarda bulunan ilim, amel ile hayata geçirilmekteydi. İlmin yarısı veya çoğu amel idi. Dolayısıyla bu doğal bir tavır haline gelmiş, ilim kolaylaşmış ve çoğalmıştı. Ancak zihinlerde kendisine ağır gelen bir şey olacaktır. Bu bakış açısı onlar tarafından uygulanan ve var olan bir şeydi. Yine onlar refah, şımarıklık ve konfordan uzak bulunmaktaydılar. Bunun anlamı, onlar darlık ve basit bir hayat içinde yaşamaktaydılar. Örneğin İmam Ahmed'in çoğunlukla yiyeceği ekmekten ibaretti. Bir de bugün bir ilim talebesine tek başına ekmek sunulursa (ne olur bi

[16] Buhârî, Deâvat, 13.

düşünün bakalım)? Allahu ekber! Sanki en büyük günahlardan biri yapılmış! Bugün bize ekmek dışında bir şey verilmeyecek mi?! Bu gerçekten karşısında susulmayacak büyük bir günahtır! Her şeye susulur ancak buna, ekmeğe asla! Onlarda ise bulunduğu takdirde sadece ekmek vardı.

İbrahim el-Harbî'yi –Allah ona rahmet etsin– Ahmed b. Selman en-Neccâd ziyaret etti. Ahmet çok şiddetli bir darlık içerisindeydi. Bunun üzerine kendisine yardım etmesi için İbrahim el-Harbî'ye gitti. O da onu teselli etti, ona yardımda bulundu ve onu rahatlattı. Ardından ona şöyle dedi: "Ey Ahmed, benim yanımda dünden kalmış bir turp sapı var ve onunla da sabah kahvaltımı yaparım. Yani; turpun iki parçasından birini dün yemiş, kalanını da bugün yemektedir!

İbrahim el-Harbî işte böyle bir kimseydi. Öleceği zaman kendisine fakirlik isabet ettiğinde kendisinin iki kızı bulunmaktaydı. Hanımı ona "Ey İbrahim! Ben ve sen açlığa sabrederiz. Ancak bu iki kızcağızla ne yaparız" dedi. O "Ne yapayım" dediğinde de "Kitaplarından birazını satıver" dedi. –Bilmeyen bir kadın için "kitaplarından birazını satıver" demek en kolay şey olabilir. Ancak bu bir âlim için en zor şeydir. Çünkü âlime göre kitaplar onun bedenindeki ana hücreler gibi olup ondan vazgeçmesi mümkün olamaz.– Bunun üzerine o "Bana akşam oluncaya dek müsaade et" dedi. Hanımı da bekledi. Akşam olunca birden kapı çaldı. Hanımı "Kim o?" dedi. (Kapıdaki kişi) "Kapıyı aç ve ışığı söndür" dedi. Kadın da kapıyı açtı ve ışığı söndürdü. Sırtında çuval –yani bohça– olan bir adam geldi ve "Bunları küçükleriniz için satın aldık" dedi. Ardından da "Kapıyı kapat" dedi. İbrahim hanımına "Işığı aç" dedi. O da ışığı açtı. İçeri-

sinde çeşit çeşit yemekler, değerli bohçalar ve yanlarında da elli dinar bulunan bir çuval gördü. Bunun üzerine "Allah'ım sana şükürler olsun –yani (kitapları satmaya) gerek kalmadı-" dedi.

İşte İbrahim el-Harbî bu hal üzere yaşamakta ve her zaman zineti olmuş olan fakirlik üzerine hayatını sürdürmekteydi. Bugün bizde olan bu rahatına bakma durumu onlarda yoktu. Bundan dolayı da zihinleri her daim ilme sıkıca bağlıydı. Bir gece İbrahim el-Harbî evinin kapısının önünde oturmuş durmaktaydı. Ansızın yanında bulunan iki deveyi yürüten ve insanlara İbrahim el-Harbî'nin evini soran bir adam çıkageldi. İnsanlar da ona "İleride" diyorlardı. Ardından bir kimse ona "İşte bu İbrahim el-Harbî, evinin kapısında duruyor" dedi. Adam "Bu iki deve onundur" dedi. Adam böyle deyince İbrahim "Bu nereden böyle oluyormuş?" diye sordu. O da "Horasan'dan bir adam bunları sana gönderdi" dedi. "O kim" diye sorduğunda ise "Söylememem için bana yemin ettirdi" dedi. Bu iki devenin üzerinde yiyecek ve Horasan kâğıdı bulunmaktaydı. Horasan kâğıdı sağlam, pürüzsüz ve cilalı olur. Bir âlime göre kâğıt en önemli şeydir. –Eskiden de şimdiki zamanda da bu böyle olmuştur.– İşte insanlar böyle bir hayat sürmekteydiler. Çokça ekmekleri vardı. İnsanın hayatı böyle olduğunda iffetli, halinden razı ve iyiliği emredip kötülükten sakındırarak yaşamını sürer...

İKİNCİ BÖLÜM

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun. Salât ve selam Efendimiz Muhammed'in, O'nun ailesinin ve tüm ashabının üzerine olsun.

İmdi: Bu mübarek gecede ve ilim talebelerini bir araya getiren bu güzel mekânda beni sizlerle buluşturduğu için Allah'a celle celâlüh şükrediyorum. Hadis-i şerifte de geçtiği gibi melekler bu ortamı yaptıklarınızdan hoşnut olunduğu için kanatlarıyla çevrelerler. İşte bu gece mübarek bir gecedir. Bizler de burada birbirimize hakkı ve sabrı tavsiye etmek için toplanmış bulunmaktayız.

Bu akşamki sohbette sizlere rastgele belirlenmiş veya düşünüp taşınmadan planlanmış olmayan bir şey hakkında konuşacağım. Ben bunu –yani Selefteki dehayı hedeflerken– sadece gayretleri harekete geçirmeyi, zihinlere ve düşüncelere ilham olmayı, şerefli ve zilleti kabul etmeyen zengin ruhları Allah'ın onlara ilim mertebesiyle birlikte vermiş olduğu yüce konuma ulaştırmayı hedefledim.

Çünkü sizlerin içerisinde bulunduğu ilim mertebesi şerefli, heybetli, yüce ve üstün bir mertebedir. İnsan bazen bir şeye alıştığında o şey onun gözünde değersizleşebilir. Allah'ın bizim için vermiş olduğu –duymak, gör-

mek, güç vb.– bazı şeylere insan alıştığında ve ondan yana bir derdi olmadığında bunları pek de kıymetli görmez. Ancak ne zamanki bu nimetlerin yok oluşuna, zayıflamasına veya faydalarının kaldırılmasına maruz kalır, işte o vakit bunların kıymetini bilir ve değerinin farkına varır.

Sizler küçük yaşlardan gençliğe ve mesuliyet çağlarına kadar devamlı ilim talep etmeye alışkın olduğunuz için belki de kendinizi ilim konusunda uzmanlaşmış profesyoneller gibi görebilirsiniz. Yani ilmi, sanki insanın üzerine, tutunduğu yolu seçmeden veya farkında olmadan davranışla hâkim olan bir alışkanlıkmış gibi görebilirsiniz. Bunun neticesinde aranızdan bir öğrenci, melekler onun yaptıklarından gönül hoşnutluğu duydukları için onu kanatlarıyla kuşattıkları halde, oturup kalkarken ve uyurken ibadet içerisinde olduğunu unutur. O bu anlamları unutur ve bunlar gözünden kaçar. Nihayetinde de bulunduğu durumu onun gözünde önemsizleşir. Ancak sizler, benim anlatmak istediğim bu şeyi hatırlarsanız, ilim talebesinin Allah'ın ﷻ katındaki ve bu Hanif dindeki mertebesini anlamış olursunuz.

Seleften köle olan bir zatı efendisi azat etmişti. Bunun üzerine o "Hangi mesleği icra edeyim" dedi ve ardından da "İlmi seçtim" dedi. Yani ilim talebesi olmayı seçti. Bu zat diyor ki "Aradan bir yıl geçmedi ki sultan –yani şehrin emiri– beni ziyarete geldi. Ben ise ona izin vermedim." Yani ilimle süslenmiş olduğu bu seneden önceki sene, mülk altında bir köle idi ve kendisine şüphe ve küçümsemeyle bakılıyordu. Çünkü (en nihayetinde) o mülk altında bir köle idi. Fakat tahsil, sebatlı çalışma ve ilmin şerefine intisap ederek geçen bir seneden sonra "Sultan beni ziyarete geldi ama ona izin vermedim" (de-

miştir.) Böylece onun sultanlığı iktidar gücünün üstünde olmuştur. Çünkü ilmin otoritesi hükmedicidir, kendisine ise hükmedilmez.

İşte sizler de çok yüce bir konumdasınız. Ne var ki hayat kargaşasının fazla oluşu ve bunların çokça alışageldik olması insanı unutturabilir ve bu anlam onun gözünden kaçar. Bu yüzden ben de bu konuya işaret etmeyi ve sizlere bu akşam yapacağım konuşmamın selefin dehasının sebepleri olmasını istedim. Çünkü aslında Selefe, onlar selef olduğu için Allah ﷻ tarafından ayrıcalık tanınmış özel bir lütuf yoktu. Aynı şekilde halefe de Allah ﷻ tarafından mahrum bırakılacakları bir sınama yoktu. Tam tersine birtakım sebepler vardı ve onlar bunu uygulayarak (ilme) ulaştılar. Bizler de bazı sebepleri uyguladık ama ulaşamadık. İşte bundan ötürü sizlere konuşuyorum. Sizler ilim talebelerisiniz, bilginin öncüleri, hayrın taliplileri ve yetişmekte olan önderlersiniz.

Sizlere Selefteki dehanın nedenleri hakkında konuşmamın nedeni, eğer onda imanın kor ateşi, azim ve kuvvet varsa hayret verici, faydalı ve şaşırtıcı şeyler meydana getirebilmesinin mümkün olacağını insanın kendisinde fark etmesidir. Bu nedenle nahiv konusunda İbn-i Ukayl'in şerh ettiği *Elfiyye*'nin müellifi İbn-i Malik el-Ceyyânî'nin, şiirsel nahiv kitaplarından biri olan *et-Teshîl*'de geçen bir sözü vardır. Bu kitap ilim ve doğruluk bakımından faydalı, büyük ve seçkin bir eserdir. İşte bu imam İbn-i Malik رحمه الله benim de ifade etmek istediğim bu konu hakkında şöyle demiştir: "İlim Allah tarafından bir ayrıcalık, uzman olmak da ilahi bir yetenek olduğu için, sonradan gelen bazı kimselerin geçmişteki birçok kimseye zor gelen şeyleri en iyi şekilde yapması olanaksız de-

ğildir. İnsaf kapısının önünü kapatan ve güzel niteliklerden alıkoyan hasetten ise Allah'a sığınırız."[1]

Öyleyse Allah'ın verdiği ayrıcalıklar tek bir yüzyıl, zaman veya insan ile sınırlı olmayıp, bunlara yönelmek gerekmektedir. Çünkü kim Allah'ın ﷻ verdiği hediyelere yönelirse ona nail olur. Her kim de bundan yüz çevirirse ondan da yüz çevrilir. İşte benim de bu konu hakkında konuşmamın nedeni, belki bazı yüce ve temiz nefisler bundan etkilenir de Allah dilerse kendilerinden hayır ve fazilet sadır olur diyedir.

Birinci olarak; Selefteki dehanın nedenleri hakkında konuşacağım:

Bildiğim kadarıyla bu konu daha önce ele alınmış veya işlenmiş değildir. Bundan dolayı ben, o âlimlerdeki dehayı gerçekleştiren unsurları özetleyeceğim. Biz onlardan güzel ahlak, güçlü ilim, isabetli görüş, derin kavrayış ve batıla karşı açıkça delil göstermeyi öğrendik. Böylece onlar, biz istesek de istemesek de ve düşmanlarımız isteseler de istemeseler de uyulacak rehber idiler. Dost, düşman herkes onların erdemli oluşlarını kabul etti. Çünkü erdem, düşmanın dahi kabul ettiği bir şeydir.

Selefin (radıyallahu anhüm) dehasının uzun bir tarihi vardır ve bu dehanın da birçok nedeni bulunmaktadır.

[1] İbn Malik, Teshîlü'l-Fevaid ve Tekmîlü'l-Mekasıd, s. 2, thk: Muhammed Kamil Berekat, Dârü'l-Kitabi'l-Arabî, 1967.

DEHA NEDİR?

Dehayı kısa cümlelerle tanımlamak istersek, anlamına en yakın olarak şöyle diyebiliriz: “Zekâ, anlayış, gayret ve öğrenip aktarmada iyi olmakla birlikte, bir insanın kısa vakitte çok ilme sahip olmasıdır.”

Böylece o kişi ilmi yüklenir. Onun taşımış olduğu bu ilim çok kısa sürede meyve verir. Yani ilimden az miktar bir şey taşıdığında en kısa zamanda bundan bir fikir doğar, sonra bu taşıdığından da başka bir fikir derken [bu böyle devam eder.] Bunun neticesinde de iyice anlar, anlatır, deliller çıkarır ve bunları ortaya koyar. Çünkü bazı insanlar vardır ki ahmaklık onların üzerine kazınmıştır. Bu ahmaklık onların anlayışlarının üzerine sanki bir çekiçle ve demirle kazınmış gibidir. Onlar ancak şairin şu sözündeki gibi anlamaktadırlar:

Onlara Amr'ı söylüyorum, o ise Halit diye duyuyor
Zeyd diye yazıyor, Bekir diye de okuyor

Bu büyük meziyete sahip olan Selef; ezber, anlayış, titizlik ve öğrenip rivayet etmede iyi olmakla birlikte, kısa zamanda çok ve bereketli bir ilim tahsil ediyorlardı. Çünkü insan belki çokça ilim öğrenebilir, fakat bunları aktarmak istediği zaman, bu hususta bir şeye sahip olmadığı için yetersiz kalır ve konuşmasında ifade bozuklukları olur. Anlatacağı şeyi Arapça olarak ifade etmek

ister, ancak o dili kötü konuşur. İşte benim de anlatmak istediğim konu budur.

DEHANIN ARAÇLARI

Dehanın bazı araçları vardır. Bu araçlardan bazıları doğuştandır, bazıları ise sonradan kazanılan şeylerdir.

Doğuştan (fıtrî) olanlar: Örneğin; ezber ve kavrayış gücü, akıl kapasitesi ve zihinsel kabiliyetlerin parlak olmasıdır. Kimi insan vardır, ona bir konu hakkında herhangi bir kelime söyleyecek olsan, en başından sonunu anlar. Kimisi de vardır, onunla bunun arası bir şey anlar. Yani anlar ama kavrayamaz. Selefte ise "kavrayış" haleften daha çoktu. Bunun nedenleri de daha sonra gelecek. Ayrıca Selefte, ileride bahsedeceğimiz birçok fazilet bulunmaktaydı. Ancak biz bunları halefte görememekteyiz. Bunun sebebi de ilmi taşıyan fıtratların; ilme ulaştıran, ilmin etrafına çeken, ilmi gösterip aydınlatan ve onu insanlara lezzetli ve güzel bir yol azığı olarak sunan niteliklerle vasıflanmış olmasıydı. Ancak şimdiki insanlara gelince, durum sizlerin de malumu olduğu gibidir. Bilinen bir şeyi açıklamaya da lüzum yoktur. İşte bunlar doğuştan olan kabiliyetlerdir.

Bir de sonradan kazanılan (iktisâbî) yetenekler vardır. Peki, bunlar nasıl kazanılır? Yani insan esas itibariyle kalın kafalı olabilir ve aklı kıt yaratılmış olabilir. Allah bazımızı bazımıza rızık ve yetenekler noktasında bir diğerimizden üstün kılmıştır. Aynı şekilde Peygamberlerden (salat ve selam üzerlerine olsun) bazılarını da diğerlerine üstün kılmıştır. Çünkü Allah'ın ﷻ kullarına karşı lütfu böyledir. Bu da Allah'ın kullarına olan sonsuz hikmeti ve ikramıdır. Bazen bir insan ahmak olur, fakat azmedip çalışır ve ahmaklığın ve anlayış kıtlığının kayasını kırar.

Bu kaya belki az, belki de çok uzun bir sürede parçalanır ve sonrasında buradan deha fışkırır. Çünkü deha erken yaşta da geç yaşta da gelebilir. İnsan belki de karakterine, yeteneklerine, eğilimlerine uymayan ve uzmanlığının dışında bir şey yaptığı için dehadan uzak olmuş olabilir. (İnsanda dâhilik ortaya çıkmaya başladığı zaman) durum değişir, böylece insan aptallık dairesinden dâhilik dairesine çıkar. Bu da çokça olur.

DEHA HAKKINDA İKİ GÜZİDE ÖRNEK

Sizlere iki örnek vereceğim:

Birinci örnek: Nahiv Üstadı olarak bilinen Sibeveyh : Bu imam, ilk gençlik çağlarında Arapça ilimlerini öğrenen birisi değildi. Sadece hadis-i şerif öğrencisiydi. Hadis ezberler, öğrenir ve sonradan gelenlere aktarırdı. Eğitiminin ilk zamanlarında hocası Hammâd'a hadis okuyordu. Fakat okuduğu bir hadiste dil bilgisi hatası yaptı. –Ezberlediğim kadarıyla– bu hadiste Peygamber şöyle buyurmaktadır: "Ashabımdan, isteseydim cezalandırmayacağım kimse yoktur. Ancak Ebu Derdâ böyle değildir."

Ebu Derdâ sahabenin sağgörülü kimseleri arasında meşhur olmuş bir kimseydi. O ve Muaz b. Cebel böyleydiler Sahabiler "Bize iki hikmetli zattan; Ebu Derdâ ve Muaz b. Cebel'den hadis nakledin" derlerdi.

İşte Rasulullah Ebu Derdâ'yı övmek için "Ashabımdan, isteseydim cezalandırmayacağım kimse yoktur. Ancak Ebu Derdâ böyle değildir" diye buyurmuştur. Sibeveyh ikisi arasında farkı anlamaksızın hadisi "لَيْسَ أَبُو الدَّرْدَاءِ" diye okumuştur. Hocası Hammâd da dilbilgisi hatasından dolayı onu azarlamış ve "Yanlış yaptın! لَيْسَ أَبَا

الدَّرْدَاء olacak!" diyerek bağırmıştır. O da bunun üzerine müteessir olmuştur.

Hocası da "Niçin لَيْسَ أَبَا الدَّرْدَاء şeklinde olmalı? Çünkü şöyle şöyle olduğu için..." diyerek (açıklamıştır). O da "Bana hiç hata yaptırmayacak bir ilim öğreneceğim" dedi. Sonra da hadis ilmini öğrenmeye geri dönünceye kadar, Arap dilini öğrenmek için ani değişiklik yaptı. Ancak Arapça öğrenmeye gittiğinde yetenekleri ve dehası ortaya çıktı. Bunun neticesinde de sizlerin şimdi rahat, kolay, güzel ve hoş bir şekilde okuduğunuz şeyleri tesis etti, bunları aklı ve zekâsıyla bir araya getirdi. Otuz beş yaşından daha küçükken de vefat etti.

Bu zat Arapça ifadeleri kavramak, yerli yerine oturtmak, lafızların seslerini bilmek, layık olduğu konuma indirmek, bir kelimenin nasıl sahih olacağını, nasıl türeyip türetileceğini, ondan bir şeyin nasıl talep edileceğini, ezberleneceğini ve ifade edileceğini bilmek hususunda bir yeteneğe sahipti. Çünkü ilim (öyle bir şeydir ki) bazen insan onu bilir ama onu ifade etmekten aciz kalır. Çünkü bu kimse o lafızları göğsüne kaydetme konusunda iyi olabilir fakat bundan sonrasında konuşamaz. Sibeveyh'in ise dinleme, toplama, bunu hazmetme ve bununla başkalarını doyurma konusunda kabiliyeti vardı. Kaleme almış olduğu tüm eserleriyle de bu yemeği başkalarına yedirmektedir. Çünkü o Arapçayı güzelce kavramış ve bunun neticesinde de Hadis-i Şerîf ilminin temelinin dayandığı ezberdeki değil, Arapçadaki dehası ortaya çıkmıştır.

İkinci Örnek: Ebu Hanife'nin öğrencisi Kadı Ebu Yusuf

Küçüklüğünde, Müslümanların çocuklarının alışkanlığı olduğu üzere o da mescide gelip giden bir oğlan çocu-

ğuydu. Ebu Hanife'nin ve diğerlerinin Kûfe'deki mescit halkalarına oturur, hadis, fıkıh ve benzeri şeyleri okumalarını dinler, böylece bir halkadan diğerine otururdu.

Bir müddet sonra Ebu Hanife'nin halkasında oturuyor olmak hoşuna gitmeye başladı. Çünkü o, Ebu Hanife'den dinlemiş olduğu bu şeylerin kalbine saadet ve muhabbet ile ulaştığını ve yüreğini ışıldattığını gördü. İşte bu şey fıkıh ilmiydi. Böylelikle Ebu Hanife'nin yanında kaldı.

Ebu Yusuf'un annesi fakir ve yoksul bir kadındı. Oğlunu, orada çalışıp ücretinden fayda sağlaması için elbise temizleyen çamaşırcıya götürüyordu. O ise Ebu Hanife'nin meclisine kaçıyordu. Kadın gelip de onu mescitte bir yakaladı, iki, üç, derken sonrasında geldi ve onu aldı. Ebu Hanife kadını bundan dolayı uyarınca da oğluna şöyle dedi: "Ebu Hanife'nin zeytinyağı boldur. Biz ise yalnızca yiyecek istiyoruz." Ebu Hanife de ona "–Ey aklı ermeyen kadın– onu bırak! Çünkü o ilerde firuze tabaklarda paluze (baldan yapılan bir çeşit tatlı) yiyecek" dedi. Yani böyle çalışkan olduğu sürece en görkemli tabaklardan en iyi yemekleri yiyecek.

Kadın bunun üzerine ona "Sen bunamış ve aklı gelip giden bir ihtiyarsın. Biz ekmek ve yiyecek arıyoruz, sen ise kalkmış 'firuze tabaklarda paluze yiyecek' diyorsun!" dedi.

Ardından Ebu Hanife onun geçim masraflarını üzerine aldı. Böylece o da Ebu Hanife'nin meclisinden ayrılmamaya başladı. Sonra büyüdü ve Ebu Hanife'nin meclisindeki en nüfuzlu talebelerden biri oldu.

Ebu Hanife genelde bir konu hakkında karmaşanın içerisindeymiş gibi öğrencileriyle tartışır ve müzakere ederdi. Yine böyle olduğu bir seferinde Ebu Hanife konuyu sunduktan sonra delillerini arz etti ve meseleyi derinleştir-

di. Ebu Yusuf da Ebu Hanife'nin sunmuş olduğu görüşlerden birisini aldı, ona tutundu ve onun üzerine delilini ortaya koydu. Ebu Yusuf'un hücceti, görünüşü itibariyle Ebu Hanife'nin seçmiş olduğu görüşten daha açıktı. Bunun üzerine Ebu Yusuf'un kendisini beğendiği yüzünden okundu. Ebu Hanife ona şöyle dedi: "Sen kafası işlemez biriydin. Fakat devamlı olmak seni ortaya çıkardı." Yani, kendini beğenme. Çünkü sen bu meclisten çıktın.

Görünen odur ki, o kafası ağır işleyen biriydi. Fakat gayret, filiz ve meyve verir.

Duvar çiviye "Neden beni deliyorsun?" diye sormuş. Çivi de ona "Bana vurana sor" demiş.

Sabır sahibi daha layıktır muradına ermeye
Kapıyı devamlı çalan da girer içeriye

İnsanın fıtratında akıl donukluğu varsa bile, gerçekten de gayret en güzel sonuçları getirir.

Zekâsına güvenerek ihmalkâr davranan kişi değil; güvenmeyerek yazan, ezberleyen ve (bilgi) toplayan insan sonucunda zekâsına itimat eden kişiden daha dahi biri olur.

İşte bu nedenle aslında –bahsetmiş olduğum gibi– dehanın iki faktörü olabilir. Önceki iki örnekte de ifade ettiğim gibi bunlarda biri yaratılıştan gelen ve Allah tarafından bahşedilendir. Diğeri ise (sonradan) kazanılan ve (çalışma ile) elde edilendir.

Bunlar Allah tarafından bir vergi ve bağış olan dehanın durumuyla alakalı olan şeylerdi. Bu deha öyle bir şey ki, insanın ona ulaşması için mutlaka onu çevreleyen birtakım sebepler vardır. Bu sebeplerden bazılarını kısaltarak, özet yoluyla zikredeceğim. Bununla da zorunlu olan rakamsal bir sıralamayı amaçlamıyorum. Fakat düşündüğüm ve çalıştığım kadarıyla, uygun bir yaklaşımla burada konuyu ele alacağım.

SELEFİN DEHASININ SEBEPLERİ

BİRİNCİ SEBEP:

Rasulullah'ın sallallahu aleyhi ve sellem dönemine yakın olmaları

Selefin dehasının ilk sebebi Rasulullah'ın sallallahu aleyhi ve sellem dönemine yakın olmalarıydı. Özelde ise Sahabenin, Peygamber'le münasebetleri, yakınlığı ve dostluklarıydı.

İşte bu büyük bir nedendir. Hatta kıvılcımlar saçarak insanı karanlıktan aydınlığa çıkaracak nedenlerden birisidir. Böylece o kimseden paha biçilemez harikalar meydana gelir. İslam'ın ziyası ve Peygamber'in sallallahu aleyhi ve sellem rehberliğinin aydınlığı olmasaydı, Ömer b. Hattab –ve İslam'dan önce onun karakterinde olan hiç kimse– Allah'ın onun vasıtasıyla İslam'ın ilk günlerinden bu günümüze dek, kendisi için böyle bir hatırlanma ve kapsamlı bir hayır duayı tahmin etmezdi. Peki, bu hayır duaya nasıl ulaştı? Hayırların Efendisi ve öğretmeni olan Rasulullah'tan sallallahu aleyhi ve sellem.

Bu nedenle Selefin radıyallahu anhum dehasının ilk nedeni; hidayetin ziyasına ve İslam'ın elçisi olan Peygamberimiz'e sallallahu aleyhi ve sellem yakın olmalarıydı. Çünkü O'ndan, –söz, fiil, davranış ve eylem olarak– her durumda öğrenmekteydiler. Bu öğrenimlerin hepsi de insana dehayı açar. Çünkü deha bazı niteliklere ihtiyaç duyar. Örneğin yemek gibi. Bir yeme-

ğe iyi diyebilmen için nasıl olması gerekir? Ana maddesinin seçilmesi, yıkanması, pişirilmesi, tüm yemek çeşitleriyle alakalı olarak yağının, tuzunun, baharatlarının ve diğer şeylerinin ölçülerinin yerine getirilmesi, sonra da pişirilmesi ve ocaktan alınması ardından da iştah açıcı bir kaba dökülmesi (gerekir). Ama eğer sen onu itici bir kaba koyarsan bu yemek çok güzeldir ama kabı ne kadar da kötüdür.

O halde Sahabiler (radiyallahu anhüm) bir âlim, öğretmen, rehber ve hidayet edici olarak Rasulullah'a tanıklık ettiler. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) her hususta ve her durumda doğru kılavuz ve öğüt veren rehberdi. O'ndan (sallallahu aleyhi ve sellem) sadece hayır sadır oluyordu. Bundan dolayı Rasulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabından O'na daha yakın olan Sahabiler, dini daha iyi bilen ilim ve hal olarak da dini daha iyi yerine getiren kimselerdi. İşte Hz. Ebu Bekir Efendimiz (radiyallahu anh). Sahabilerin en bilgilisi Ebu Bekir (radiyallahu anh) idi. Çünkü o erkeklerin içinden ilk Müslüman olan ve sahabilerin arasından da Rasulullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) en yakın olandı. Allah ona hem doğuştan hem de sonradan kazanılan kabiliyetler vermişti. O hakkını vererek dürüstlükle Rasulullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) halife olmuştu. Bizler bugün içerisinde yaşadığımız ortamda, Allah'ın lütfundan sonra Hz. Ebu Bekir'in yardımıyla ve İslam'ın sarsılıp insanlar arasında dinden çıkmanın (riddet) yaygınlaştığı zamanda onun onurlu davranışları sayesinde yaşıyoruz. Hz. Ebu Bekir bunun karşısında durarak onu hezimete uğrattı, kontrol altına aldı ve dinden dönmek gibi şeyleri yok etti. Böylelikle Müslümanlar Hz. Ebu Bekir'in amel defterindeki (bu hayırlı amel sayesinde huzur içinde) yaşadılar. Bizim için yaptıklarından dolayı Allah onu iyilikle mükâfatlandırsın.

Öyleyse birinci etken, Selefin Hz. Peygamber'in sallallahü aleyhi ve sellem dönemine ve kutlu hayatına yakın olmalarıdır.

İKİNCİ SEBEP:

Akıl ve İbadet

Şa'bî'nin ifadesiyle akıl ve ibadettir.

Akıl: Bilinen bir şey olup hepimiz de onunla vasıflanıyoruz.

İbadet: Kulluktur.

Zira ilim, akıl ile açıklık kazanır. İbadet ile de aydınlanır, sağlamlaşır ve etkisi görünür. İbadet olmadan akıl olursa, o zaman inançsız ve oryantalist olunur. Akıl olmadan ibadet olduğunda da cahil bir abid olunur.

İsa el-Hannât der ki: "Şa'bî şöyle dedi: "Bu ilmi yalnızca ibadet ve aklı bir arada bulunduran kimse öğrenebilir. İbadet olmadan akıl olursa "Bu kimse (ilme) nail olmaz" denir. Akıl olmadan ibadet olursa da "Bu şeye yalnızca aklı başında kimseler nail olur" denir." Sonra Şa'bî: "Ben şimdiden, aklı da ibadeti de olmayan kimselerin ilmi talep ettiğini gördüm" demiştir.

O halde bu ilmin yapı taşı, akıl ve ibadettir. Çünkü ilim toprağı işleyecek bir vasıtaya ihtiyaç duyar. Bu vasıta, akıldır. Ayrıca ilmin bir aynaya ihtiyacı vardır ve bu ayna da ameldir, ibadet ve kulluktur.

Gelgelelim eğer insan uygulamadan ilmi ezberlerse, bu kimse adeta bir heykel görevi görür ve fonksiyonunu yerine getirmemiş olur. İşte bu nedenle onlar Rasulullah'a sallallahü aleyhi ve sellem tanıklık ettiklerinde, O'nda aklı ve ibadeti bir arada gözlemliyorlardı. Nitekim O'nun kulluğu, sözleri ve davranışlarının hepsi birer öğreticiydi. Böylece istemsizce ve farkında bile olmadan Rasulullah'ın sallallahu aleyhi ve sellem izlerini taşıdılar. Bir de isteyerek bu dostluğu elde etseler-

di kim bilir nasıl olurdu? Onlar, O'nun hareket etmesinden durmasına kadar her şeyini örnek alıyorlardı. Hatta niye olduğunu anlamasalar dahi her yaptığını yapıyorlardı. Öyleyse, dehanın nedenlerinden olan ikinci unsur da akıl ve ibadettir.

ÜÇÜNCÜ SEBEP:
İnancın ve akidenin çelişkili düşünce ve karşıt iddialardan arınması ve selamette olması

İnsanın akidesi hak olan İslam'da istikrarlı olduğu zaman hiçbir muhalif ona karşı gelemez. Böylece yavaş yavaş açılmaya ve meyve vermeye başlar. Bu tıpkı bir kimsenin güneş, sıcaklık ve soğukluk bulunan kurak bir toprağa ağaç ekmesine benzer. Sonra ağacı yıldıran fırtına, kuraklık, dondurucu soğukluk ve bunun gibi eziyet veren şeyler olmadan onu sulayarak bakımını yapar. Böylece ağaç meyve ve tohum verir.

Fakat daima bir istikrarsızlık ve gidiş-geliş (tereddüt) içerisinde bulunursa onun için hiçbir hal karar kılmaz. Onun durumu tereddüt ve çatışma arasında kalmaktır. Onda hiçbir deha karar kılmaz. Hiçbir ilerleme de kaydedilmez. Bunun için –aslında– medeniyet sadece istikrarlı, dengeli, sakin ve huzurlu bir halde yeşerir ve ürün verir. Ama huzurlu değilse, o zaman medeniyet gelmez. Düşünün ki mesela biz bu oturumda dışarıdan gelen rahatsız edici bir sesi duyuyoruz. Bedenler burada, ama fikirler o gürültünün geldiği yerdedir. Bu mümkün olanın en azıdır. Ama akıl ve anlayışa gelince, o Allah'ın ﷻ katındadır. Böylece akidenin berraklığı, inancın her türlü ters etki ve çelişkili propagandalardan selamette olması, zihinlere ve yüreklere hakikatin hâkim olması ve nefislerin inanç, din, hukuk ve metot bakımından İslam'da

karar kılması sonucunda insanlar ancak İslam ile düşünmeye başlarlar. Böylece insanlar birtakım şeyler üretir ve tartışmasız bir şekilde huzurlu olurlar. Zaten tartışma yoksa sen ürün almaya ve inşa etmeye güç yetirebilirsin. Fakat orada düşmanca tavırlar, aldatıcılar, savaşanlar ve boy ölçüşen kimseler varsa bu durumda bu sana zor olur ve düşüncelerin çelişkili olmaya başlar. İşte bu etken onların dahi olmalarına tesir ediyordu. Onlar itikadın selameti ve berraklığı konusunda sağlam kurulmuş bir çizgide idiler.

DÖRDÜNCÜ SEBEP:
Uyulacak rehberin Kitap, Sünnet, Rasulullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem ve hak dini kabul eden ashabının radiyallahü anhüm kılavuzluğu ile sınırlı olması

Bunun anlamı: O dönemde insanların karakterleri önemli bir şahsiyete meyletmekteydi. O zaman bu şahsiyet her şeydi, tüm özelliklerde kıstas buydu, bütün iyi şeylerin buluştuğu noktaydı ve sağa veya sola geçiş yapmazdı. Kişi böyle bir durumda gönül rahatlığı içerisinde olacağından dallanıp meyve vermeye başlar.

Onların yüce örnekleri Rasulullah sallallahü aleyhi ve sellem idi. O nasıl yerse öyle yeriz, nasıl içerse öyle içeriz, nasıl yaparsa öyle yaparız, nasıl uyursa öyle uyuruz. Nasıl yürürse, nasıl konuşursa [biz de öyle yaparız diyorlardı.] İşte bu şekildeydi. Onlar hareketinden durmasına kadar her şeyde Rasulullah'ı sallallahu aleyhi ve sellem örnek ediniyorlardı. Bu örnek alma hayır meyvesi verir. Çünkü onlar hayrın öğreticisi olan Rasulullah'a sallallahu aleyhi ve sellem uyuyorlardı. Rasulullah'tan sallallahu aleyhi ve sellem sadır olan her hareket ve sükûn, hayra karşı en büyük ve en mükemmel harekete sevk edici unsurdur. Çünkü Allah, Rasulullah'ı sallallahu aleyhi ve sellem yaşayan bir örnek olarak rehberliğiyle,

davranışlarıyla, kavlî, fiilî ve takrîrî sünnetleriyle bu dini açıklaması ve Kur'an-ı Kerîm'i tefsir etmesi için göndermiştir. O da bütün fiilleri, sözleri ve takrirleri ile Allah'ın ﷻ Kitâbını açıklamıştır.

Öyleyse, uyulacak örneğin Rasulullah ﷺ ve O'nun hidayet ve hoşnutluk ile onayladığı Ashabı ile sınırlı olması durumu da aynı şekilde dehanın nedenlerinden biridir. Nitekim insan tek bir cihete yöneldiğinde rüzgâr onu sağa veya sola götürmez. Örnek almanın ipi ona yaklaşır, böylece o da sağlam durur ve her hareketinde ve durmasında, zikri geçen hayırlar onda bulunur.

Eğer sizler, nasıl yiyip içeceği, nasıl uyuyacağı hakkında ve her hususta kendisine açıklama yapılmış, tüm bunların da hassas ölçülerle ve farklı çeşitleriyle kendisine sunulduğu bir kimseyi inceleseniz, bu kimsenin hayatının refah bir yaşam olduğunu görürsünüz. Bunu somut bir örnekle canlandıracak olursak eğer, bir insanın özel doktoru olduğunu düşünelim. Bilindiği üzere özel doktor, aile doktorudur. Her zaman yakınında olur ve ona uygun olan yemeği, elverişli vakitte ve orantılı ölçüde nasıl yiyeceğini anlatır. Şayet vücudunda sıcaklık veya soğukluk görürse, ona mizacını dengeleyecek şeyler verir. Kuvvetsiz görürse de ona ilaç, takviye edici ve benzeri şeyler verir. Bu insanı nasıl buluruz? Bu kimse sağlık noktasında yaptığı her şeyde ilgi ve gözetim ile korunmuştur. Ayrıca tam bir bakım ve koruma altında olduğundan dolayı sıhhati hakkında içi rahat olur. Biz nasıl bunu hayal edebiliyorsak –ki bu basit ve kısmi bir örnektir– aynı şekilde Hz. Peygamber'in ﷺ rehberliğine tutunan, her hareket ve sükûnunda onu örnek alan bir kimse de kendisine yiyeceğini, içeceğini, uykusunu ve mizacını belirleyen özel bir doktara sahip olan ve ilgi-

lenilen bir kimseden daha doğrudur. Hareket, akıl, kalp ve bedeni hususunda daha fazla huzur ve güven içerisindedir.

Sahabilerin, Tâbiîn'in ve onlara tabi olanların örnekleri Rasulullah ile sınırlıydı. Zira onlar Rasulullah'ı ve Sahabenin uygulamalarını tam bir erdem ile kendilerine örnek ediniyorlardı. Çünkü Sahabe Rasulullah'a tanıklık etmişti ve Rasulullah'ın hallerini en iyi bilen kimseler de onlardı. İşte bu durum onlarda, doğru ilme yöneldiğinde meyve veren temiz ruhu gerçekleştirmişti. Çünkü bu ilmin tat alma duygusu ve sahibinin kokusunu alma hissi vardır. Yani, iyi ilim yalnızca iyi bedende meyve verir. Ama bedeni temiz olmayan bir kimsenin üzerinde güzel koku varsa, çirkin ahlaklı ve davranışlı insanların üzerindeki güzel koku ne kadar da kötüdür. İşte bu nedenle onların karakterlerinin davranış biçimi güzeldi. İlave olarak ve sonradan elde edilen bir güzel koku olan ilim onlara ulaştığında da meyve verdi, çiçekler açtı ve en güzel örnekleri lütfetti.

Öyleyse, Selefin dehası hakkındaki dördüncü husus: Uyulacak örneğin Allah'ın Kitâb'ı, Hz. Peygamber'in Sünneti ve yol göstericiliği ile Hak dini kabul eden ve doğru yola rehberlik eden Ashabı ile sınırlı olmasıydı.

BEŞİNCİ SEBEP:

Toplumun ahlâkî bozulmalardan arınmış olması

Bu; davranış, düşünce, kalp ve organlara etki eden bir husustur. İçimize çektiğimiz havaya tesir eder. Üzerine yazdığımız kâğıda bile iz bırakır. Belki sizler, "Hoca efendi imgede aşırıya gidiyor ve boş arazide yüzüyor" diyebilirsiniz. Ama ben ne boş arazide yüzmeyi, ne de

şairlerdeki imgeyi bilirim. Ben yalnızca bildiğim kadarıyla konuşuyorum.

Evet, toplumun ahlak bozukluğundan güvende ve arınmış olması davranışlara etki eder. Çünkü senin yakınında salih bir insan, ahlaklı, dini vecibelerini yapan, zahid, âlim, Allah'tan korkan ve mümin bir komşu bulunduğu zaman onun yanında sen de öyle olursun. Her ikiniz de fazilet ve güzel ahlak için yardımlaşırsınız. Tüm bunlar aranızda yarışırken meyve verir. İstemsizce ve farkında olmadan yarışmaya başlarsınız. Ancak eğer senin yakınlarında gecene, gündüzüne zarar verecek veya düşünceni ve kalbini bozacak bir kimse olduğunda, sen bir şeyler yazmak istersin ama iştah açıcı şeyler ve eğlenceler düşüncelerini, hissiyatını ve anlayışını ele geçirir. İşte o zaman şeytan seni günaha veya günah hakkında düşünüp ona yaklaşmaya ve aldatarak elde etmeye sürükler. Ardından senin nefsinden birtakım şeyleri çalar. Ancak eğer sen güzel ve erdemli bir ortamda bulunursan şeytan senden bir şey çalamaz ve Rahman'ın gözetimi altında olursun. Böylece rahatlık, hoşluk ve nimet cenneti senin olur.

İşte, Selefteki toplumsal atmosfer temiz, ahlaklı ve erdemliydi. Bu nedenle de deha yaygın oldu.

Şimdi ise, bunu size örnek verecek olursam; sizler Allah'ın size lütfetmiş olduğu bu ortamda, yani öğrenci evlerinde kalıyorsunuz. Kendinizin güvenli bir ortamda olduğunu zannediyorsunuz. Şayet cadde ve semtlere dağılmış olsanız ve yanınıza karakteri olmayan, takvasız ve hafif meşrep insanlar gelse, mutlaka kendi içinizde bir rahatsızlık duyacaksınız. Belki de bunlardan etkilenecek, değişecek ve mağlup olacaksınız. Böylece ilim öğrendiğiniz halde dininizden çalacaksınız. Nitekim insan bazen

takvalı olmak ister ama takvadan çalar. Çünkü o zayıflamıştır ve şeytan da ona karşı güçlenmiş ve onu yenmiştir. "Çünkü insan zayıf yaratılmıştır."[2] Nitekim şeytanın tuzağı büyük ve hilesi yamandır. Bu sebeple Selefin toplumsal havası, bozuk insanlardan arınmış olduğu için, bu arınma onlar adına çok güzel bir dehayı gerçekleştirdi. Onlara asayişi ve gelişimi kolaylaştırdı.

Fakat eğer toplum ahlaki çöküntü ile kirlenmişse ve bozgunculuk, toplumla savaşıp onu bozmak için hücum ediyorsa dehanın oluşması engellenir. Zira sen hayrı emretmek veya hayrı yapmak istediğinde seni hor gören bakışlarla karşılaşırsın. Sana yobaz veya şöyle olduğun için bakarlar. Böylece hevesin kaçar ve hayra karşı bir yardımcı bulamazsın. Çünkü insan bunun için yardımcı bulduğu vakit hayır onun ruhunda kuvvet bulur. Ancak yardımcı azsa ve destekçi yoksa sen iyiliği emretmek istersin ama seni destekleyecek ne bir ses ne de bir bakış bulamazsın. Böylece çok geçmeden iyiliği emredip kötülükten sakındırma hususunda gayretin yok olur. Çünkü sen karşılık veren kimseyi bulamazsın. Bakışlar seni küçümseyip tehlikeli görerek "Bu sakallı yüz de ne, bu ne yobazlık böyle!" (derler.)

Elbette sünnet ve vacibi esas alanlar hakkında konuşmayacağım. Fakat benim bu sözüm sünneti ve vacibi terk edenlere de değildir.

Yani, sen ilim talebesiysen ve ilmin sende gerektirdiği şeyleri uyguluyorsan –sakal bırakıp, sünnete tabi oluyor ve kâmil olan örneğe yani Rasulullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem her şeyde eksiksiz bir şekilde uyuyorsan– bu durumda sakallı olduğun zaman bugün bazı insanlar senin yobaz ve geri kal-

2 Nisâ 4/28.

mış bir halde olduğunu düşünerek sana bakacaklardır. Bu görüntünle ve bu kılığınla senin demode olduğunu düşüneceklerdir. Fakat sen hayrın şerre karşı üstün geldiği ve bunun geçerli olduğu bir görünüşe sahipsen etrafındaki her şeyin sana dayanma gücü verdiğini ve seni ileriye doğru ittiğini görürsün. İşte o zaman, eğer sende bir güçsüzlük durumu olursa buna aldırmaz ve etkilenmezsin. Aynı şekilde Selefin toplumu da ahlaki çöküntülerden arınmış bir toplum olduğu için onların arasında üstün ahlak yaşam buldu ve onlar da birbirlerini bunda toplanmaya çağırdılar. Böylece hayret verici bir maharet ile iyilikte, yenilikte, özgünlükte ve çaba göstermede güzel yöntemler kullandılar.

Sizlere onların iyilik veya çaba göstermedeki maharetleri hakkında bir örnek vereceğim: sizin de bildiğiniz gibi İslami vakıflar Rasulullah'ın ﷺ icraatları, sahabenin ve selefin uygulamalarıyla yürümeye başladı, ardından da yayıldı ve büyüdü. İçerisinde sahabe, tâbiîn ve tebei tâbiînin mahareti bulunan hayırlı işler çoğaldığında da iyiliğin amaçlandığı hayır vakfında, işler hayret verici maharetlere kadar ulaştı.

Peki, bunda anlatılmak istenen şey nedir?

Onlar artık iyilikte yarışmaya başlamışlardı. Hayrın kapsam alanı daraldığında ise artık hayvanlara, kedilere ve uygun olan her şeye yardım etmeye başladılar. Kışın üşümesinler diye gelip geçen insanlar için yollara kıyafetler koydular, (yani) sokak, ev ve mola yerlerine giderek kışın insanlar buradan geçer de üşürlerse bunlarla ısınsınlar diye sıcak tutacak kıyafetler vakfetmişlerdi.

İşte bu çok yönlülüktür. Onlar bu konuda öyle davranıyorlardı ki bir tarafı tamamladıklarında farklı başka bir tarafa yöneliyorlardı. Hasta ziyareti için vakıf te-

sis etmişlerdi. Mahallede bir hasta olduğunda iki kişiye maddi yardım vakfediyorlardı. –Bu iki şahıs– mahalle sakinlerinin karakter, üslup, tavır ve sevecenlik bakımından en iyileri olup acılarını hafifletmek için hastaları ziyaret ederlerdi. Çünkü hasta bir kimse için kendisini, sevilen bir insanın ziyaret etmesi ona hastalığını unutturur, moralini yükseltir ve onu sağlıklı bir surette göstererek ondan acısını uzaklaştırır. Böylece içerisindeki hareketli güç canlanır ve hastalık hafifler. Öte yandan eğer insan hastaya gidip de "vasiyet et" derse, adam zaten vasiyet edemeden ölür. İşte bu yüzden selef (radıyallahu anhum) çok yönlü olmuş ve hayırlarda yarışarak bunları yerine getirmişlerdir.

Bugün ise bu kavramlar yok olup gitmiş ve durum tam tersi veyahut da sizin de bildiğiniz gibi bir hale gelmiştir. Öyleyse toplum ahlâkî çöküntülerden arındırılmış olduğunda gayretler faziletli işler için yarışır. Ancak toplum ahlak bozukluğu ile kirlenmiş veya karakter bozukluğu ile zincirlenmişse gayretler ahlaksızlığı elde etmek için yarışır. Bununla alakalı olan örnekler de zaten malum olup bilinen, meydana gelen ve görünen şeylerdir.

Malum olan bir şeyin hazfi caizdir, tıpkı "Yanınızdaki kim" denildikten sonra "Zeyd" demen gibi.[3]

İşte İbn Malik (rahimehullah) böyle demiştir. Allah bizim için yaptıklarından dolayı onu hayırla mükâfatlandırsın. Burada bundan fazlasını zikretmeye gerek duymuyoruz, işte beşinci neden de buydu.

[3] Aslında "yanınızdaki kim" diye sorulduğunda kişinin "yanımızdaki Zeyd'dir" demesi gerekir, ancak sadece Zeyd dense yeterlidir. Çünkü geri kalan kısım zaten bilinip anlaşıldığından söylenmesine gerek yoktur. (Çev.)

ALTINCI SEBEP:
Aralarında iyilik, takva, zühd ve ihlasın yaygın olması

İyilik ve takva kadın-erkek, âlim-cahil, amir-memur demeksizin tam bir suretle aralarında yaygındı. İyilik, takva ve ihlasın mertebe ve dereceleri olsa da aslolan bunların bulunmasıdır. O kadar ki, seleften bir kimsenin bir cariyesi vardı ve ondan vazgeçerek cariyesini başka bir kişiye sattı. Cariye gece namazı kılan biriydi ve onların yanına gittiğinde ev halkının gece namaza kalmadıklarını gördü. Ardından onları kaldırmaya çalıştı, onlar da "ne oldu, güneş doğdu mu ki?" diye sordular. O da "hayır, seher vakti yaklaştı, gece namazı için kalkın" dedi. Onlar ise "hele bir güneş doğsun" dediler. Bunun üzerine cariye sustu ve namazını kıldı. Sabah olunca onlardan izin aldı ve ilk satıcısına geri döndü. Ardından ona "sen bana zulmettin" dedi. Adam "niçin" diye sorunca o da "beni gece namazına kalkmayan bir topluluğa sattın" diye karşılık verdi.

(Dikkat ediniz!) Bu cariye ilim talebesi değil, Rabiatü'l-Adeviyye de değil, o sadece bir cariye. O zamanlar evler ve kandiller fecir vaktinden önce apaydınlık olur, yatsıdan sonra ise kapkaranlık olurdu. Yani bugünün tam aksineydi. Çünkü gecenin başında uyuyan sonunda kalkmaya güç yetiremez, eğlence içerisinde uyuyan da ibadet için ayağa kalkamaz. Bu gayet tabi bir durum olup izaha gerek yoktur. İşte bu sebeple, gecenin son vakitlerinde uyandığında ışıkların, mumların ve mescitlerin sanki bayram gecesiymiş gibi ayakta olduğunu görürdün. Oradaki insanlar da mescitlere doğru yürürler, Kuran okurlar ve aralarında "Allah buyurdu ki, Rasulü bu-

yurdu ki, falanca bize hadis rivayet etti, Sibeveyh bize şu hadisi anlattı" diye konuşurlardı.

Mescitlerde ilim her zaman kaimdi, peki niçin? Çünkü onlar gece geç saatlere kadar oturup enerji, güç ve faydalı davranışlarını kendi elleriyle öldürmezlerdi. Aksi olsaydı "Allah buyurdu ki, Rasulü buyurdu ki" dediklerinde bu gırtlaklarından aşağıya inmezdi. Fakat kişi bu konuda hazırlıklı/idmanlı olursa bunlar kalplerine girer, elleri, amelleri ve davranışlarıyla ortaya çıkar ve sonunda tüm dünyaya yayılır. Ancak bunlar gırtlaklarından aşağıya inmiyorsa bu öyle bir şeydir ki meydana geldiği her yerde başarısız olur ve kendisinden öteye de geçmez. İşte iyilik, takva ve ihlas selefte bulunan hasletlerdi.

Size bu bölüm hakkında bazı olaylar anlatacağım:

İbnü'l-Cevzî'nin *Menakibü'l-İmam Ahmed* adlı eserinde şöyle geçer:

Abdüssamet b. Süleyman b. Ebi Matar şöyle anlattı: "Ahmed b. Hanbel'in yanında yatıya kalmıştım. Yanıma su bıraktı. –Çünkü gece suya ihtiyaç duyabilir. Elbette o zamanlar su borularla kolayca erişilen bir şey değildi.– Sabah olunca suyu kullanmamış olduğumu gördü ve "Hadis bilgisi olan bir kimsenin gece virdi yok, öyle mi?!" dedi. "Ben seferiyim" dedim. Bunun üzerine "Seferi bile olsan! Mesruk da haccetmişti, ama hep secde hali üzerine uyumuştu" dedi."

Kufeli Mesruk b. el-Ecdâ, Kufe'den Mekke-i Mükerreme'ye haccetmek için gitti. Binek üzerindeyken yalnızca secde hali üzerindeyken uyudu. Çünkü ona göre ibadet olmazsa olmaz olup yiyeceği-içeceği gibiydi, bundan lezzet alıyordu. Namazını kısaltmaz ve bağıra çağıra yüksek sesle kılmazdı. Namaz kılarken dükkânını da kapatmazdı. İşte bu misafir olan şahıstı.

Gelgelim ev sahibi olan Ahmed b. Hanbel'e . Onun da gece ve gündüzdeki virdi –Halku'l-Kuran fitnesinden önce gündüz hadis rivayet edip insanlara fetvalarını ve öğütlerini öğretmesiyle beraber onun virdi– üç yüz rekât namaz kılmasıydı. Biz şimdi aramızdan birine "bu miktarı kıl" diyecek olsak bize şöyle diyecektir: Bu çetin azap da nedir? Bu nasıl bir ceza? Üzerime atılan bu zorlu işler de nedir? Nasıl bir kabahat ki böyle bir şey yapıyorsunuz? Ne oldu da böyle zorlu bir işe yöneldiniz?

Onun virdi gece ve gündüzde üç yüz rekât kılmasıydı. Fakat sonrasında Halku'l-Kuran meselesine maruz kalıp bilekleri çıktıktan ve vücudu tutulup güçsüzleştiğinden dolayı bir gün ve gecede yüz elli rekât kılıyordu. O emsalsiz bir kimse veya bulunmaz Hint kumaşı değildi, aksine selefin tamamı böyleydi. Ancak bize sadece Ahmed b. Hanbel'den nakiller ulaşmış, başkalarından ise nakiller gelmemiştir. Çünkü onun etrafını kendisinden nakilde bulunan kimseler çevreliyordu. Fakat onda bulunan şeyler başkalarında da vardı ve onlar çoğunluktular. Onlardan pek çoğu yatsı abdestiyle sabah namazını kılardı, bunun anlamı da gece boyunca uyumuyorlar demekti.

Hasan b. Salih, kardeşi ve anneleri üçü birden geceleri Kuran-ı Kerim okumak için kalkıyorlar ve geceyi üçe bölüyorlardı. Üçte birinde annesi kalkıyordu, sonra üçte birinde kardeşi kalkıyordu, geriye kalan üçte birinde de kendisi kalkıyordu. Anneleri vefat ettikten sonra ikisi de gecenin tamamını kıyamda geçirmeye başladılar. İkisinden biri öldüğünde ise geride kalan, gecenin tamamını ihya etti.

Belki de sizler bunu zor ve meşakkatli bir iş olarak göreceksiniz. Ama bu, insanın bunu devamlı yapmasıy-

la lezzet veren bir şeye dönüşür. Asıl zor olan şey bunun yokluğudur. Çünkü kim bu şeye alışırsa onu kaybettiği zaman meşakkatle karşılaşır. Kim de bunu bulursa huzur ve saadet bulmuş olur.

Sizler için bir örnek daha vereceğim: Eğer siz her gün bir cüz Kuran-ı Kerim okumaya riayet ederseniz, mutlaka bir süre –bir veya iki ay– sonra sabah veya akşam Kuran okumayı kaçırmış olsanız ve o gün okumamış olsanız sizden eksilen bir şey olduğunu hissedersiniz. "Peki, bu şey nedir? Bugün kendimi daralmış, bağlanmış, adeta kelepçeli gibi hissediyorum, bunun sebebi nedir?" Bunun nedeni bir veya iki ay içerisinde alışmış olduğun bu gıdadır. Buna ömür boyu alışmış olsan, onun ayrılığı senin için ne kadar da zor olur! İşte selef de ibadete, sanki o bir besinmiş gibi alışıyorlardı. Hatta İbn Kayyim'in dediğine göre İbn Teymiyye zindandayken "bu benim yiyeceğimdir" diyordu. Seher vaktinden sonra kuşluk vaktine kadar Kuran okuyor, istiğfar ediyor, tespihte bulunuyor ve hadis okuyordu. Sonra da bu benim yiyeceğim ve kahvaltımdır, diyordu. –Çünkü insan gıdaya karşı bunları hisseder.– Bunun anlamı ibadet, takva ve ihlasın çok olması onlarda dehayı var etti ve onları büyük hayırlara hazırladı.

Bu örneği size anlattıktan sonra İmam Ahmed hakkında işte bir bilgi daha: Ebu İsmet b. İsam el-Beyhakî dedi ki; "Ahmed b. Hanbel'in yanında geceledim, su getirdi ve yanıma bıraktı. Sabah olunca suya baktı ve olduğu gibi durduğunu gördü. Bunun üzerine "Sübhânallah! İlim talep eden bir adamın nasıl gece bir virdi olmaz" dedi." Tabi ki buradaki muhataplar ilim talebeleridir. Yani bunun manası, içlerinde iyilik ve takvanın yaygınlığı gerçekleştiği zaman –bahsettiğim şeye binaen– hakika-

te, mizaca ve usule aykırı hayret verici bir durum[un olması normal karşılanacaktır].

YEDİNCİ SEBEP:
İslam'ın ilk kılavuzluğuna ve Hz. Peygamber'in yoluna tabi olup örnek alma hususunda her zaman istekli olmaları

Onların Nebevi rehberliğe uyup örnek edinmedeki istekleri(nden bahsedelim). Sahi onlar Hz. Peygamber'e sallallahu aleyhi ve sellem nasıl tabi oluyorlardı? Aralarında âlim olup okuyan, dinleyen, hadis anlatan ve uyaran kimseler olduğu gibi böyle olmayanlar da vardı. Ayrıca nasıl oluyor da çoğunluk ümmi olmasına rağmen ilim onların arasında yayılabiliyordu? Ümmetin çoğunluğu avamdı. Okuyup öğrenen ve anlayan havas kimseler ise ümmetin azınlığını oluşturuyordu. Bu durumda okur-yazarlık ümmetin çoğunluğuna kıyasla az bir kişiyle sınırlıyken, nasıl oluyor da ümmetin çoğunluğu salih insanlar oluyordu? Bu çoğunluk okuma yazma bilmeyen avam kimseler olmalarına rağmen dindarlığı, takvayı ve ihlası nereden öğreniyorlardı?

Onlar bunu hocalarının meclislerinden öğreniyorlardı. Nitekim onlar hocanın halkasına giderler ve ilmi duyma yoluyla öğrenirlerdi, ama onu anlamazlardı. Çünkü ilim yüksek bir seviyededir. Fakat onlar hocanın üslubuna, tavrına, yürümesine, oturup kalkmasına bakarlar ve konuşmasından daha çok bundan istifade ederlerdi. Çünkü onun konuşması onların ilmi seviyelerinin ve zihinsel kavrayışlarının üstündeydi. Bu yüzden onlar da âlimlerin tavırlarından öğreniyorlardı. O halde âlimin tavırları, temiz görünümü, ameli, ibadeti, davranışları, sözleri, hareketleri ve gülümsemesinin öğretici olması gerekmektedir.

İmam Evzâî rahimehullah imam olduktan sonra ashabından ba-

zıları ona soru soruyorlardı, o ise hiç gülmüyordu. Ondan tebessümden başka bir şey görmüyorlardı. "Sen önceden gülerdin, fakat görüyoruz ki artık gülmüyorsun" dediler. Bunun üzerine "İmam olduğumuzdan beri tebessümden başkasını yapmamız doğru olmaz" dedi.

Kişinin imamlık makamındayken bunu temsil ederek, vakur, hikmetli, sağduyulu, basiretli, öğretici ve akıllı olması gerekir. Zaten İmam Ahmed b. Hanbel'in yaşantısı hakkındaki bilgiler, bu söylediğime benzer şeyleri açıklayıcı olmuştur. İmam Ahmed'in ashabından bazı kimseler şöyle denildiğini anlatmışlardır: "On iki yıl boyunca İmam Ahmed'e eşlik ettim. Onun ilmindeki hiçbir şeyi kavramamıştım. Ancak ben onun tavırlarına, vakur haline ve üslubuna bakarak bunlardan faydalanıyordum."

İşte böylece, ona bakarak öğreniyordu. Çünkü Hasan-ı Basrî'nin dediği gibi "İlim meclisleri ahiret meclisleridir." İçlerinde helal, haram, mendup, müstehap, tahrim, ibaha ve benzeri şeyler anlatılır. Böylece şer'î yasalar insanın içinde hayat bulmaya başlar. Allah'ın yasaları mevcut olduğunda da tüm organlar huzur bulur. Fakat açgözlülük, arazi satışı, mal alımı, mahsül, hurma ağacı ve benzeri şeyler mevcut olursa takva gider ve tamah varlığını sürdürür. Hal böyle olunca ilim nereden gelsin? Temiz, güzel, cana yakın ve şefkatli yerlerden başka bir mekânda ilmin vuku bulması zordur. Çünkü eğer bir insanda tamah varsa, o kendisine ülfet edilecek şeylere ülfet edemez/ısınamaz. İlim bu sahteliği kabul etmez.

İşte onlarda her daim takva, zühd ve Allah korkusu yaygındı. Ayrıca onlar İslam'ın rehberliğini ve uygulamalarını izleyip örnek alma hususunda da hep hırslı olmuşlardı.

SEKİZİNCİ SEBEP:

Yaşantılarının lüks ve şatafattan uzak olması

Zorluk içinde yaşamak onların alışkanlığı idi. Eğer İmam İbrahim el-Harbî'nin hayatını okursanız şunu görürsünüz: –İmam Ahmed'in ileri gelen öğrencilerinden biri olan– Ahmed b. Süleyman en-Neccâd onu ziyarete gitmişti. İbrahim el-Harbî de ona kalbinde vuku bulan bazı daralmalardan bahsetmiş ve sonra da ziyaretçisine: "Bende, dün yeşil kısmını yediğim bir turp var. Bugün de geri kalanını yiyeceğim" demiştir. Onun yemeği işte buydu. Yanında bulunan katığı da kuzu eti değil, turptu.

İlmi hakkında çok fazla şey biliyor olduğunuz İbnü'l-Cevzî de ilk başlarda kuru ekmekle besleniyordu. Çabucak yiyebilmek, yutabilmek ve yumuşatmak için ekmeği alıp Dicle nehrinin suyuna batırıyordu.

İşte onlar bu bakımdan bolluktan ve konfordan uzaktılar. Bundan dolayı da kalpleri Allah'a ﷻ bağlı kalıyordu ve dünya hayatının malı-mülkü onları peşinden sürüklemiyordu. Ancak eğer yaşam ve refah kendi ardından sürüklerse insan neyi düşünecek: küçük buzdolabı mı, büyük buzdolabı mı olsun? Daha yüksek bir yatak, daha yumuşak döşek, daha geniş dolap, daha büyük araba... Derken bu böyle devam eder.

Peki, ilim nerede? İlim Allah Teâlâ'nın katındadır. Onları lüks ve şatafattan uzaklaştıran bu neden, güçlü bir gerekçe olup sizlere bunun hakkında bazı yaşanmış olaylardan bahsedebilirim.

DOKUZUNCU SEBEP:

Helal parayı araştırıp temiz ve şüphesiz olanı kazanmaları

Helal mal arayıp temiz ve pak kazanç elde etmenin,

kişinin takvasında ve başka insanların onu onaylamasında büyük bir etkisi vardır.

Şimdi (diyeceksiniz ki) sen bunu ilim talebelerine mi söylüyorsun? Onlar zaten helali de haramı da biliyorlar. Evet, öyle, ama kızım sana söylüyorum gelinim sen anla! Ayrıca ben başkalarına bir şey söylemeden önce bunları kendime söylüyorum. Çünkü insanın kazancı pek çok davranışıyla kirlenebilir. Hırsızlık ve soygunculuk yapmaz. Ancak hata ederek ihmalkâr davranabilir, böylece nefsinin istekleri ona galip gelir. Hırsızlık, yağmacılık, yankesicilik ve bunun gibi şeyler bir kenara, bunun neticesinde o kimsenin yiyeceği kirlenmiş olur.

Bu zaten başka bir şey olup açıkça ortadadır. Zaten ilim talebesinden böyle bir durum doğrudan meydana gelmez. Fakat yine de ilim talebesinin helal olanı araştırması gerekir. Çünkü kişi helal olanı yediği zaman helal bir ürün ortaya koyar. Böylece yeryüzü onun sözlerinden faydalanır. İnsanlar onun konuşmalarından istifade ederler ve onu onaylarlar. Ancak eğer şüpheli olanı yerse, konuşmak istediği zaman ağzından çıkan sözlerin üzerinde şüpheli olan yiyeceğin karanlığı bulunur. Öte yandan helal gıdalarla beslenen bir kimse konuştuğu zaman, ağzından helal olan sözler çıkınca, insanların bu sözleri kabulü de kolay olur.

Bazen konuşmayı pek de bilmeyen birini görürsün. Ama sözleri berrak bir bal gibi akar. Bilgiçlik taslayan, kibirli ve kendisinde çeşit çeşit konuşma sanatlarını ve ilimleri barındıran bir başka kimsenin ise sözlerinin değil kalplere, kulaklara bile dokunmadığını görürsün. Onu dinler ve sonra da ona şöyle dersin:

Hey baksana! Senin bu sözlerin, içi boş fındık gibi
Anlam içermiyor ama gürültü çıkarıyor

Bunlarda bir ruh yoktur. Öte yandan helal yiyen bir kimsenin davranışı güzel olduğu için konuşması da güzeldir. Bundan dolayı Selef ﷺ şöyle der: "Helal yediğin zaman ister istemez Allah'a itaat etmiş olursun. Haram yersen de ister istemez Allah'a isyan etmiş olursun."

"Muhakkak ki Allah temizdir ancak temiz olan şeyleri kabul eder."[4]

İşte onlar bu yüzden helal olanı arıyorlardı. Şüpheyle karşılaştıkları zaman ise ondan insanların en uzak olanıydılar. Helali araştırmak kalbi nurlandırır, zihni açar ve sezgileri kuvvetlendirerek aydınlatır ve geliştirir. Onlar nasıl oluyor da konuşulanları ve bizim anlamadığımız şeyleri anlıyorlardı? Hâlbuki biz de onların nesliyiz. Sahi, bu nasıl oluyordu? Onlar basiretlerinin aydınlık olmasını istedikleri için anlıyorlardı. Bizim basiretlerimiz ise karanlıktır. Eğer basiret aydınlanırsa insanın anlayışını ortaya çıkarır ve üzerinden kabalığın örtüsünü çekip atar. Bu ise onlarda çokça olan bir şeydir. Çünkü onlar besinlerinde, yiyecek ve içeceklerinde helal olanın ardına düşüyorlar ve bununla birlikte çok ciddi bir şekilde yasaklardan kaçınıyorlardı. İmam Ahmed b. Hanbel'in veya Selef-i Salihîn'den başkalarının hayatlarını okuduğunuzda bu konu hakkında fevkalade ilginç şeyler göreceksiniz.

ONUNCU SEBEP:

İlmin ibadet ve salih amel olup; meslek ve ticari araç olmadığının her daim bilincinde olarak ilim öğrenmenin karşılığını ahirette beklemeleri.

Onlar bu ilmin karşılığının ahirette olacağını, bunun da Allah'a bağlılık ve ibadet olduğunun bilincindeydiler.

[4] Müslim, Zekât, 65.

Kendilerinin ibadet halinde olduklarını biliyorlar ve bunu hatırlıyorlardı. Böylece gayretleri artıyordu. Onlar ilmi, meslek elde etmek için üzerlerinde bir yük olarak görmüyorlardı.

İşte insanlar böyle bir hayat yaşıyorlardı. Yani ekmekten bol bir şeyleri yoktu. İnsanın vaziyeti böyle olduğunda nezih ve rahat bir hayat sürer. İyiliği emredip kötülükten sakındırması da mümkün olur. Çünkü o hangi işin başına geçerse geçsin ve ne kadar değişirse değişsin –Sultanın evinde de yaşasa, başka bir evde de yaşasa– böyle bir sofra ile yaşar. Bu nedenle iyiliği emredip kötülükten sakındırarak yaşaması mümkün olur. Eğer bir kimsenin karnı (yeme içme hırsı) hizmet edip yücelttiği şey olursa, yemeğini hazmetmekten (azalmasından) ve içeceğinin (kalitesinin) değişmesinden korkar hale gelir. Bunun neticesinde de iyiliği emretmez ve kötülükten sakındırmaz.

Selefte zahid bir yaşam tarzıyla yetinmek vardı. Onlara göre zühd, bir şey eline geçtiğinde kişinin ona ilgi göstermeyip ona ihtiyaç duymadığı için yüz çevirmesidir. Yokluk ve mahrumiyet durumunda olan zühd ise zühd değildir. Bunun gibi birikimler onların doğasında vardı. Yiyeceklerde, evlerde, yaşam tarzında, hayatın meşgalelerinde ve refah içinde yaşamalarında zenginlik yoktu. Onların nezdinde en değerli şey ilimdi.

Abdurrahman b. Ebi Hatim er-Razî, Rey'den Mısır'a gitmişti. Mısır'a girdiğinde yanında ilim öğrenirken kendisine eşlik eden bir arkadaşı vardı. Hocadan ders dinlemeye gittiler ve akabinde de canları balık çekti. Fakat ne geceleyin ne de gündüz balığı kızartacak vakit bulamadılar. Balık üç gün bu halde kaldı ve neredeyse çürümeye yüz tutmuştu. Kızartmaya zaman bulamadıkları

için balığı çiğ olarak yediler. Neden hiç boş zaman bulamadılar?! Boş durmasınlar diye onları gece gündüz takip eden bir polis mi vardı?! Onlar geceleyin hocaları dolaşarak ders dinliyorlar, geceleyin de duydukları şeyleri yazıya geçiriyorlardı. Onların kendilerine ayıracak boşlukları yoktu.

İşte bunun gibi olaylar dehayı gerçekleştirir. Ama eğer durumlar sizin de bildiğiniz gibi bir haldeyse dehanın başarılı olması imkânsızdır. Kısacası böyle bir vaziyette ne ilim ne de talebeliğin gerçekleşmesi mümkün değildir. Bu sebepler hakkında konuşmak istiyor olsak da bu konu hakkında azımsanmayacak kadar sonuca ulaştık. Bu kadarıyla yetinerek sizler için daha fazla detaya girmek istemiyorum. Bu konu hakkında en güzel sözlerden birini Hz. Ebu Bekir Efendimiz söylemiştir: "Nasihat ettiğin zaman kısa ve öz ol. Çünkü çok konuşmak, sözlerden birini diğerine unutturur."

Zinde kalmanız için konuyu size daha fazla uzatmak istemiyorum. Hz. Ebu Bekir es-Sıddîk'ın kızı Hz. Âişe es-Sıddîkâ, Mekke'nin kıssacısı olan Ubeyd b. Umeyr el-Mekkî'ye bir söz söylemişti. (Mekke'de bulunan bu zat; abid, zahid, âlim, salih, tanınmış, dahi ve faziletli kimselerden biriydi. Abdullah b. Ömer onun halkasına oturur ve anlattıklarından ötürü gözyaşı dökerdi. Hz. Âişe de onun sözlerini dinlerdi.) İşte Hz. Âişe Ubeyd b. Umeyr'e: "İnsanları bıktırmaktan ve umutsuzluğa düşürmekten sakın" demişti. Hz. Âişe bu sözleri nereden getirmişti? Demek oluyor ki bu sözleri nübüvvet kelamından getirmişti. Çünkü –fakih ve ilim ehlinden olan– sahabilerin tüm sözleri ya bir ayetten ya da bir hadisten alıntılanmıştır. Bunu da anlayan kavrar, bilmeyen de bilmez.

Hz. Âişe bu sözü, babası Hz. Ebu Bekir Efendimiz

de "Nasihat ettiğin zaman kısa ve öz ol. Çünkü çok konuşmak, sözlerden birini diğerine unutturur." sözünü nereden getirmişlerdi? Bu, "Hz. Peygamber insanlara bıkkınlık vermemek gayesiyle vaazı belirli zamanlarda yapardı."[5] sözünün açıklaması olup buradan getirilmiş ve alıntılanmıştır. Sahabilerden bazıları böyle söylüyorlardı: "Rasulullah bize belirli zamanlarda vazederdi." Yani, bazı zamanlar [izin verirdi.]

Allah izin verirse bunun sonrasında başka bir oturumumuz daha olacak ve bu bölüm hakkındaki konuşmamızı tamamlayacağız. Şimdilik bu kadarıyla yetiniyoruz. Muhtemelen bazı kardeşlerimizin vakti uzun uzadıya almayacak ve birkaç dakika olacak şekilde kısa ve öz soruları olacaktır. Şimdi sonlandırıyoruz inşallah. Allah'ın salât ve selamı, Efendimiz Muhammed'e, O'nun âline ve ashabına olsun.

5 Buhârî, Deâvât, 69.

SORULAR

Soru: *İçinde bulunduğumuz çevreyle ve etrafımızı kuşatan İslam karşıtı problemlerle nasıl başa çıkabiliriz?*

Cevap: Öncelikle, bu olanaklı ve kolay olup gerçekleşmesi mümkündür. Neden bunu söylüyorum? Çünkü bazı zamanlar çok fazla yağmur gördüğü için insanın aklı, küçük bir çocuğun aklı gibi olur. Bayram günlerinde gündüzün başında yağmur yağarsa, çocuğun kalbi daralır ve bayramın tamamının yağmurlu olacağını, gezmeden mahrum kalacağını ve hep yağmurlu geçeceğini sanır. Çünkü bayramın başlangıcında yağmur vardır. Aynı şekilde bazı insanlar da bu ortamın bozuk olduğunu, fesadın yaygınlaşıp çoğalarak güçleneceğini düşünür ve zannederler. Bunun sonucunda da "Bu mümkün değil" derler.

Bizim buna cevabımız şudur: İyilik ve hayır uygulanabilir olup gerçekleşmesi mümkün şeylerdir. Şayet böyle olmasaydı en başta Allah bizi bununla mükellef kılmazdı. Zira Allah'ın bizleri sorumlu tuttuğu her şey yapılabilir şeylerdir. Çünkü Allah Sübhânehû yapılamayacak bir şeyi bize yüklemez. Bu nedenle bizi bundan sorumlu tutmuştur.

Peki, bununla nasıl baş edeceğiz? Bununla baş etmek

de mümkündür. Selef zamanındaki insanların iyilik üstün olsun diye kötülükle nasıl baş ettiklerine bakacağız. Sonra da nasıl üstesinden gelmişler, ona bakacağız. İyiliğin iyilikle bir araya gelmesi zihindeki problemleri giderir, iyiliği güçlendirir ve kötülüğü yok eder. Eğer ben kardeşleri arasında en güzel ahlaklı, en faziletli, en akıllı, en olgun, diline en fazla sahip olan ve en çalışkan olan bir adamı arkadaş edinirsem, onunla bunun için arkadaş olduğum zaman bende de mutlaka ona benzer bir şeyler olacaktır. Çünkü her şey kendine benzeyeni çeker.

Gazalî *İhyâ*'da şöyle zikreder: Bir karga ve bir serçenin beraber uçtuğu görülmüş ve bu durum garipsenmiş. Ardından yere düştüklerinde her ikisinin de topal olduğu ortaya çıkmış. İkisini bir araya getiren şey topallıkmış. O halde mutlaka bir araya getiren ve birleştiren bir şey olması gerekir. Öyleyse eğer ben kendimde gayret, ciddiyet ve iyilik sevgisi görüyorsam, mutlaka kendime benzer birini bulmalıyım ve bu benzer kişiyle dostluk kurmalıyım. Bu benzer kişi benimle birlikte cesaretlenecek ve tamamlanacaktır. Ben de onunla beraber güçlenecek ve tamamlanacağım. Kısa bir süre sonra bir de bakmışız ki bizden küçük olan insanlar için olgunluk kaynağı olmuşuz. Bunun sonucunda küçük bir kardeş gelir ve bizdeki bu duruma tanık olur. Sonra daha küçük bir kardeş de gelir ve diğer kardeşimizden bunu görür. İşte böylece bu ölçütle birlikte uyulacak örnek aktarılmış olur. Öte yandan eğer tek başıma kalırsam belki bugün güçlü olabilirim, yarın da güçlü olabilirim. Fakat yarından sonra içimi güçsüzlük kaplamaya başlar. Yarından sonraki öbür gün ise daha da dayanıksız olurum ve böylece devam eder. Çünkü sürüden uzaklaşan koyunu kurt yer.

Öyleyse, insanın salih kimselerden olan, kendisinden faydalanacağı candan bir dostu ve arkadaşı olması gerekir. Eğer yaş, konum ve örneklik itibari ile kendisinden büyükse onu kendisine hoca edinir. Eğer dengi ise onu kendisine dost ve sırdaş edinir. Kendisinden daha küçük ise de onu talebe ve öğrenci olarak kabul eder. Onunla birlikte, bildiklerinden daha fazlasını öğrenir. Çünkü eğer sen küçük birine güzel ahlak öğretiyorsan, ona öğrettiklerinden daha çok senin ona bunu canlandırman icap eder. Zira sen ona nahiv veya irap öğrettiğin zaman dilbilgisi kurallarının onda iz bırakmadan önce sende iz bırakması ve onda açıklığa kavuşmadan önce sende açıklığa kavuşmuş olması gerekir. Bu durumda nahiv öğretmeden önce nahiv ilmini öğrenirsin. Eğer ahlak öğreticisi olmak istiyorsan büyük olandan rehberlik ve öğrencilik, akranından da arkadaşlık alırsın ve küçük olana da hoca ve öğretmen olursun. Böylece hoca da olsan öğrenci de olsan veya küçük olana öğretmen de olsan sen iyiliğin merkezinde olmuş olursun. O halde elbette insanın bununla başa çıkabilmesi mümkündür.

Bundaki mükâfat ise şudur: Başa çıkarak üstesinden gelen kimsenin galibiyetinin ecri, tabiinin çocuklarının veya onların da çocuklarının üstesinden geldikleri şeylerin ecrinden daha büyüktür. Çünkü onlar hayra yardımcı buluyorken bizler bulamıyoruz. Bizler tuzak yemleriyle karşılaşıyor ve onların üzerinden atlayıp geçiyoruz. Onlar ise tuzak yemleriyle karşılaşmıyorlardı. Tuzak yemleriyle karşılaşıp da onları aşan, iyiliği ve ilmi koruyan kimse, öbür kimseden ecir bakımından daha üstün ve önde olur. Bununla birlikte elbette dehanın bu cevabın içine sığmayan daha başka metotları da bulunmaktadır.

Soru: *Günümüz Müslümanlarının Selef-i Salihîn'in üzerinde bulunduğu hale geri dönmeleri mümkün müdür? Bizi bilgilendirir misiniz?*

Cevap: Pek tabi buna dönmeleri mümkündür. Ama buna dönmeleri görecelidir. Biz her zaman mükemmelliğin bizde olmasını istiyoruz. Ancak mükemmellik de sınırlı bir şeydir. Bununla birlikte Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in bulunduğu duruma geri dönmek Allah'ın mutlak kudretinde olup imkânsız değildir. Fakat her ne kadar uhrevi ve itikâdî açıdan olanaksız değilse de gerçekte olanaksız bir şeydir. Peki, neden gerçekte mümkün değildir? Çünkü şairin de dediği gibi: –ki bazı örnekler nutuklara ve uzun sayfalara gerek bırakmaz–

Eğer gözüne ilişirse bir isteksizlik şiirimde
Ve cansızlık, kelimeleri ifade edişimde
Sakın ola yorma bunu benim yetersizliğime
Çünkü benim raksım, bu zamanın
cesaretlendirmesiyle aynı ölçüde

Bundan daha güzeli de şudur: Adamın biri Hz. Ali Efendimize "Bizim aramızda Ömereyn'in davranışlarıyla hareket et" dedi. –Yani Ebu Bekir ve Ömer. Bu *tağlîb*[1] *babındandır.– Hz. Ali Efendimiz de dedi ki:* "Ömereyn varken ben onların askerlerinden biriydim. Fakat şimdi benim askerlerim senin gibilerden oluşuyorken nasıl olur da sana Ömereyn'in davranış biçimiyle muamele edebilirim?"

1 Tağlîb: Aralarında ilgi bulunan iki şeyden birinin lafzının diğerine tercih edilerek her iki şey için kullanılmasıdır. Ebû Bekir + Ömer anlamında Ömereyn kelimesi bu türdendir. İsmail Durmuş, "Tağlîb", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, c. 39, s. 372-374. (Çev.)

Öyleyse nasıl bu şekilde olabilir ve Selef zamanına geri dönebiliriz? Bu toplum münasebetsizliklerden kurtulup bununla başa çıkabildiğimiz zaman ancak selef dönemine geri dönebiliriz. Selefle bizim aramızda bir engel bulunmadığı zaman dönebiliriz. O zaman bizi engelleyecek bir güç de olmaz.

İbn-i Malik en-Nahvî *er-Teshîl* kitabının girişinde saf altınla yazılası bir söz söylemiştir: "İlim Allah tarafından bir ayrıcalık, uzman olmak da ilahi bir yetenek olduğu için, sonradan gelen bazı kimselerin geçmişteki birçok kimseye zor gelen şeyleri en iyi şekilde yapması olanaksız değildir. İnsaf kapısının önünü kapatan ve güzel niteliklerden alıkoyan hasetten ise Allah'a sığınırız."

Sonradan gelen kimselerin içerisinde de dahi ve ehil kimseler olması mümkündür. Bu hâlihazırda olan bir şeydir ama kendi dönemlerindeki kişilere kıyasla böyledir. Fakat bu çağın ehil kimselerinden birini getirsek ve tabiinin ehil kimselerinden biriyle kıyaslasak hiçbir anlam ifade etmez; çünkü selefin ehil oluşuna erişilemez. Onların ilmine ulaşılamaz ve iyilikleri de ödenemez.

İbn-i Hazm –Kendisi Zahirî olup fakihlerin kurulu naslardan hüküm çıkardıkları gibi hüküm çıkarmaz. Bunu söylerken de onu yermeyi veya övmeyi amaçlamıyorum, sadece şahıs özelliği vermeyi amaçlıyorum– şöyle demiştir: "Sahabeden bir kimsenin bir hurma tasadduk etmesi, bizden birinin sahip olduğu her şeyi tasadduk etmesinden daha üstündür. Onların birinin iki rekât ibadeti de bizim bir ömür boyu olan ibadetimizden daha üstündür." Onun bu sözünün kaynağı Hz. Peygamber'in "Sizden biriniz, Uhud (dağı) kadar altını Allah yolunda harcasa,

bu onlardan birinin bir ölçek ya da yarım ölçek sadakasına erişemez."[2] sözüdür.

Onlar selefti. Onlar yaşayan ve değişmez örneklerdi. Bizler onlara yaklaşabiliriz. Ama onlar gibi olmamız için bu kavramı içine alacak ve bunu filizlendirecek farklı çevrelere ihtiyaç vardır. Rasulullah ﷺ "Şüphesiz ki, Allah her yüzyılın başında bu ümmete dinî işlerini yenileyecek bir müceddid gönderecektir."[3] buyurmuştur.

Dediler ki, bu tecdîd sınırlıdır (nisbî). Örneğin bu asırda olan tecdîd, dördüncü asırda olan tecdîd gibi olmayıp aralarında büyük fark vardır. Eğer dördüncü asra bakacak olursan, ilim ehlinin, hayatın içerisinde çok ve belirgin olduklarını görürsün. Fakat burada ise âlimi aradığında belki onu belli bir ülkede bulursun veya bulamazsın. Bu nedenle durum farklılaşmıştır. Ancak iyilik sahibi kimselerle görüşüp onlarla yardımlaştığında, sonrasında kendilerine yolların kolaylaştırılmasıyla birlikte insanın Selef dönemine geri dönmesi mümkündür. Buna dönmesi uzak olmayıp bilakis Allah'ın ﷻ kendisine kolaylaştırdığı kimse için kolayla erişilen bir şeydir.

Allah'ın salâtı ve selamı, Efendimiz Hz. Muhammed'e, O'nun âline ve ashabına olsun...

[2] Ebû Dâvûd, Sünnet, 10.
[3] Ebu Davud, Melahim, 1.

DİZİN

BÜYÜK ÂLİM OLMANIN YOLU

Büyük âlimlerin büyük olmalarının sebebi nedir?
İlki, onların kendi şahsiyetlerinden/dehalarından kaynaklanır. Diğeri ise ortam, muhit ve kendi elde ettikleri şeyler sebebiyledir. Bazen insanı hayra götürüp, onu ısrarla hayra çeken durumlar olur. Bazen de insanı hayırdan uzaklaştıran şeyler olur. Büyük âlimler kendilerini hayra sımsıkı çekip götüren bir muhite eriştiler. Bu hayırlara güzellikle icabet ettikleri için olağanüstü başarılara imza attılar. Büyük âlimlerin hayatını öğrendiğimiz zaman, doğru kaynaklardan ulaşan enteresan ve harikulade bilgiler buluruz. Onların ilim öğrenirken karşılaştıkları bazı şeyler, günümüzde neredeyse efsane olarak görülmektedir. Hâlbuki bunlar efsane olmayıp, gerçeğin ta kendisidir. Elinizdeki eser, büyük âlimlerin niçin büyük olduklarının cevabını aramaktadır.

ISBN 978-625-7251-11-2